

GELİŞİM ERZURUM

Yıl 7 | Sayı 36 | Mart 2025 | 150 TL | ISSN 2757-5020

Fotoğraf: İtberiş B. Aydın - Işıқта Demlenen Erzurum

İnsanların arasında yürümek ne kadar da çekilmez.
Hâlâ yaşıyormuş gibi.

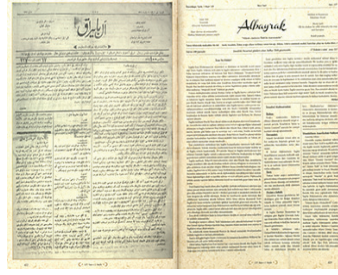
Albert Camus

ISSN 2757-5020

9 770275 750207

içindekiler

02

Bayraklaşan Kalem:
TÜRK'ÜN SUSTURULAMAZ SESİ ALBAYRAK
Besim YILDIRIM

20

"Erzurum'dan Kayseri'ye uzanan
yaşanmış bir hayat hikâyesi"
"HACI AZİZ"
Selim ADIM

09

ERZURUMLU EMRAH'IN ŞİİRLERİNE FELSEFİ
BİR BAKIŞ
Ömer ÖZDEN

25

KOPUZDAN BAĞLAMAYA
"GÖNÜL DİLİMİZİN YOLDAŞI"
Gazi ÇEVİK

13

SÖYLEŞİ : Toplumsal Cinsiyet
Büşra ASLAN

28

"DALGAYI DEĞİŞ MÜSLÜMAN!"
Tevhit YAZICI

17

501 NUMARALI HÜCRE
ve Genceli Mehmet Altunbay
Aleyna MALKOÇ

34

KAOS TEORİSİNİN
YÖNETİM PRATİKLERİ
Murat ŞENGÖZ

GELİŞİM ERZURUM

Palandöken Gelişim
Derneği'nin yayın organıdır.

ISSN: 2757-5020

YIL 7 | SAYI 36
Mart 2025 | 150 TL

İmtiyaz Sahibi

Lokman LOKMACI

Yazı İşleri Sorumlusu

Numan ÜN

Sayfa Tasarımı

Öğr. Gör. Yakup ÇİFTÇİ

İletişim

Solakzade Mahallesi
2. Marketler 13. Çarşı Sokak
Palandöken/Erzurum
0 (530) 544 76 72

gelisimerzurumdergisi

Baskı

Ayhan Ofset
Aliravi Cad. Kadioğlu Sk.
No.18/E
Yakutiye/Erzurum
0 442 233 95 60

© Her hakkı saklıdır.

Bu dergide yer alan yazı, makale, şiir ve fotoğraflar elektronik ortamlar da dahil olmak üzere yazılı izin olmaksızın kullanılamaz.
Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir. Yayımlanan eserlerin tüm mesuliyeti yazarlarına aittir.

Bayraklaşan Kalem: TÜRK'ÜN SUSTURULAMAZ SESİ *ALBAYRAK*

 Besim Yıldırım ¹

Millî Mücadele yıllarında Anadolu'nun dört bir yanında halkı bilinçlendirmek, moral vermek ve işgale karşı duruş sergilemek amacıyla çıkan gazeteler arasında *Albayrak*, yalnızca Erzurum'un değil, bütün bir milletin sesi olmayı başaran özel bir yayın olarak öne çıkar. Zor koşullar altında iki ayrı dönemde yayımlanan gazete, sadece haber vermekle kalmamış; aynı zamanda millî bağımsızlık idealini besleyen bir fikir platformu, halkı harekete geçiren bir direniş çağrısı olmuştur. İlk sayılarında vatan sevgisini bir yemin gibi dizelelere döken *Albayrak*, ikinci yayın döneminde ise tüm Anadolu'yu kucaklayan bir misyon üstlenmiş; matbaa eksikliklerine, kâğıt kıtlığına ve işgal altındaki şehir şartlarına rağmen millî vicdanın sesi olarak varlığını sürdürmüştür.

Albayrak Gazetesi'nin hikâ-

yesi, yayın hayatında yaşadığı zorunlu kesinti nedeniyle iki ayrı dönemde ele alınır. İlk dönem, gazetenin 14 Mart 1913'te başlayan ve 11 Nisan 1915'te sona eren yayın sürecini kapsar. Bu süreçte toplam 93 sayı yayımlanmış olsa da, günümüze 9 Mayıs 1914 ve 11 Nisan 1915 tarihli sayılar olmak üzere yalnızca iki nüsha ulaşabilmiştir. Ulaşılamayan sayıların yazarları hakkında kesin bilgi bulunmamaktadır. Ancak her iki nüshada da yer alan "*Albayrak'ınla çık, yürü ağken zafer nûma / Bir gün şehit olunca da olsun kefen sana*" şeklindeki başlık altı yazısı, *Albayrak*'ın yayın politikasını ve millî duruşunu yansıtan çarpıcı bir ipucu sunmaktadır.

Bu dizeler, *Albayrak*'ın yalnızca bir gazete değil, aynı zamanda bir direniş çağrısı ve vatan yemini olduğunu göstermektedir. Sayfalarında

yer alan her kelime, Türk milletinin bağımsızlık arzusunu haykıran birer manifestoya dönüşmüştür.

İkinci kez yayın hayatına adım atan *Albayrak*, artık sadece Erzurum'un değil, tüm Anadolu'nun sesi haline gelmiştir. Bir vilayet gazetesinden öte, yurdun dört bir yanındaki acılara kulak veren, milletin ortak kalp atışını sayfalarına taşıyan bir direniş manifestosuna dönüşmüştür. Her satırıyla halkı ayağa kaldırmayı ve umudu diri tutmayı hedefleyen *Albayrak*, dönemin zorlu koşullarında dahi siyasi ve toplumsal etkisiyle öne çıkan nadir yayınlardan biri olmuştur. Onun için vatan yalnızca bir coğrafya değil, kutsal bir bütündür ve hiçbir köşesi işgal altında kalmamalıdır.

Albayrak Gazetesi, Millî Mücadele'nin en çetin günlerinde, 5 Mart 1919 ile 14 Şubat

¹ Prof.Dr. , Atatürk Üniversitesi İletişim Fakültesi

1921 tarihleri arasında tam 132 sayı yayımlanarak Anadolu basını içinde özel bir yer edindi. Haftanın bir ya da iki günü (genellikle Pazartesi ve Perşembe) çıkan bu gazete, dönemin yokluklarına rağmen ayakta durmayı başardı. İlk sayılarını Türk Basımevi'nde bastıran gazete, kısa süre sonra oldukça sıra dışı bir şekilde yayın hayatına devam etti. İttihat ve Terakki tarafından Ermeni komitacılarına karşı bölgeye gönderilen Ebulhindili Cafer Bey, samanlığında sakladığı eski bir Rus matbaa makinesini tamir ettirdi. Bu makine, Erzurum'un Taşma-

ğazalar semtinde yer alan *Albayrak* İlkokulu'nun çatı katına taşındı ve gazete burada basılmaya başladı.

Kâğıt kıtlığı nedeniyle çoğu zaman yalnızca iki sayfa olarak yayımlanan *Albayrak*, yine de büyük bir etki oluşturmaya başardı. Üstelik bu yayın faaliyeti, sadece kâğıt sıkıntısıyla değil, bir de yakın geçmişte Rus işgalinden çıkmış, adeta harabeye dönmüş bir şehirde; Erzurum'da gerçekleştiriliyordu. İşte bu şartlar altında doğan *Albayrak*, sadece bir gazete değil, bir milletin varlık mücadelesinin sesi oldu. Yazı kadrosunda Süleyman Necati

(Güneri), Cevat (Dursunoğlu), Mithat (Turanlı) ve Müştak Sıtkı (Dursunoğlu) gibi o dönemin önemli isimleri yer alıyordu.

Gazetenin başlığında 122. sayıya kadar yer alan "Türk Gazetesidir" ibaresi, 123. sayıdan itibaren "Halkçı Türk Gazetesidir" şeklini aldı. Bu değişim, gazetenin daha geniş kitleleri kucaklayan bir halk yayın organına dönüşme arzusunun simgesiydi. Gazete, kendi varlık gerekçesini 1914 tarihli 49. sayıdaki şu satırlarla özetliyordu:

"Erzurum vilayeti gibi ehemmiyeti son zamanlarda iki kat

artmış olan bir Türk yurdunda Türklerin, bütün Müslümanların yaralarını görece, gösterecek ve millete vurulan darbelerle karşı bağırarak bir gazetenin varlığı hayatın en mübrem ihtiyacındandır. Albayrak her ne fedakârlığa mukabil olursa olsun çıkacak, derece derece muhitte yayılacak ve milletin pek şefkatli bir arkadaşı, bir düşüncüsü olduğunu gösterecektir.”

Albayrak Gazetesi, dili herkesin anlayabileceği kadar sade tutarak geniş halk kitlelerine ulaşmayı hedeflemişti. Bu yönüyle yalnızca haber veren bir gazete değil, aynı zamanda halkla doğrudan iletişim kuran bir aydınlanma aracına dönüşmüştü. *Albayrak*’ın bu dil tercihi, dönemin etkili düşünürlerinden Ziya Gökalp’in savunduğu Türkçü fikirlerle de örtüşüyordu. Nitekim Gökalp’in etkisiyle Selanik’te yayınlanan Genç Kalemler dergisi, nasıl halkın anlayacağı yalın bir Türkçe için mücadele verdiyse, *Albayrak* da Doğu Anadolu’da benzer bir misyon üstlenmişti. O dönemde *Albayrak*’ta dizgici (mürettip) olarak çalışan Abdurrahman Şerif ve Sıtkı Dursunoğlu gibi isimler, sadece teknik işlerle uğraşmakla kalmamış, aynı zamanda şehrin basın ve siyaset tarihinde iz bırakan önemli figürler haline gelmişlerdi. Daha sonraki yıllarda, Ermeniler tarafından yürütülen yoğun anti-Türk propagandaya

karşı verdikleri tepkileri anlatırken, çalıştıkları gazetenin milli duruşunu ve siyasi çizgisini de gözler önüne sermişlerdi. *Albayrak*, yalnızca haber veren değil, tavır da koyan bir gazeteydi.

Albayrak Gazetesi’nin yayın motivasyonunu tam olarak kavrayabilmek için, yayımlandığı dönemin siyasi ve toplumsal çalkantılarına yakından bakmak gerekir. 1918–1921 yılları arasında Anadolu, adeta bir yangın yeri idi. Bu dönemin önemli olayları arasında, 12 Mart 1918’de Erzurum’un düşman işgalinden kurtuluşu, 22 Şubat 1919’da Kilis, Urfa, Antep ve Maraş’ın İngilizler tarafından işgali, 15 Aralık 1919’da Fransızların Adana ve Mersin’i ele geçirmesi ve 14 Mayıs 1919’da Yunanlıların İzmir’i işgali öne çıkmaktadır.

Tüm bu gelişmelere karşılık, Anadolu halkının kaderini tayin eden iki önemli kongre, 23 Temmuz 1919’da Erzurum ve 4 Eylül 1920’de Sivas’ta toplanmıştır. Ancak asıl dönüm noktası, 16 Mart 1920’de İtilaf Devletleri’nin İstanbul’u resmen işgal ederek Meclis-i Mebusan’ı dağıtması ve milletvekillerini Malta’ya sürgüne göndermesi olmuştur. Bu karanlık tabloya karşılık, halkın iradesiyle kurulan Türkiye Büyük Millet Meclisi, 23 Nisan 1920’de Ankara’da açılmış ve yeni bir hükümet fiilen göreve başlamıştır.

İşte *Albayrak*, tam da bu zorlu dönemin tam ortasında, milletin sesi olmak için yenden yayına başlamıştır. 1918 yılının sonlarında imzalanan Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti’nin fiilen sona erdiği habercisiydi. Antlaşmanın maddeleri, yalnızca bir teslimiyetin değil, aynı zamanda Anadolu’nun adım adım işgalinin de alt yapısını oluşturuyordu. Özellikle 24. madde dikkat çekiciydi: Eğer 'Vilayât-ı Sitte' olarak bilinen Erzurum, Van, Bitlis, Harput, Diyarbakır ve Sivas’ta bir karışıklık çıkarsa, İtilaf Devletleri bu bölgeleri işgal etme hakkına sahip olacaktı. Bu madde, yıllardır Doğu Anadolu’da hak iddia eden Ermeni çetelerinin faaliyetlerini bir tehdit olmaktan çıkarıp, adeta resmî bir işgal gerekçesi haline getiriyordu. İşte tam da bu kritik dönemde, Erzurum’da yeniden yayın hayatına başlayan *Albayrak* Gazetesi, bir basın organının ötesinde milletin bağımsızlık refleksinin sesi olmayı üstlendi.

Gazetenin yazar kadrosu, Doğu vilayetlerinin Ermeni çeteleri eliyle Türkiye’den koparılmasına karşı uyarılarda bulunuyor, halkı bilinçlendirmeye çalışıyordu. Çünkü bu tehlike, sadece yerel bir mesele değil, tüm Anadolu’yu tehdit eden bir emperyalist planın parçasıydı. *Albayrak*, işgalci devletlerin gizli antlaşmalarla Anadolu’yu paylaşma planla-

rına karşı halkın sesi olurken, kaleme aldığı yazılarda zaman zaman öfkeyi, zaman zaman da derin bir umutsuzluğu dile getiriyordu. Örneğin gazetesinin 1919 tarihli 46. sayısındaki bir yazıda dönemin karanlık tablosunu şu sözlerle resmediyordu:

“Türk tarihi kapanırken dünyanın bir yangın yeri haline gelmesini temenni etmekten, sakınmaktan mana kalır mı?”

Mademki insaniyet iflas etmiş, mademki hak ve adalet cihandan kovulmuş bulunuyor.

Mademki hurs ve hodgamlık hâkim-i mukadderat mevkiine girmiş oluyor...

Böyle cihanın layığı yapmak, kül olmaktan başka ne olabilir?”

Albayrak’ta yer alan bu cümleler bir milletin boğazına kadar gelen zulmü, ihaneti ve yok sayılmışlığının haykırışıdır. *Albayrak*, bu sesi duyurmak için değil bir matbaada, gerekirse bir samanlıkta bile yayın yapmayı göze almıştır. Çünkü bu topraklarda Türk’ün sustuğu her an, işgalcilerin biraz daha cesaretlendiği bir adıma dönüşüyordu.

Albayrak Gazetesi, Millî Mücadele yıllarında halkı bilinçlendirmeye çalışan bir eğitim aracı olarak ta işlev görmektedir. Özellikle Doğu Anadolu’da, Ermeni meselesine dair topluma hem bilgi

kazandırmayı hem de uyarıcı bir rol üstlenmeyi amaçladı. Osmanlı İmparatorluğu’nun çöküş sürecinde, başta Erzurum olmak üzere birçok doğu vilayetinde Ermenilerin gerçekleştirdiği saldırılar ve işgalci devletlerle kurdukları ilişkiler, *Albayrak* sayfalarında sıkça yer buldu. Bu bağlamda gazete, Ermeniler tarafından yürütülen kara propaganda-ya karşı etkili bir karşı anlatı geliştirdi. Olayları belgelerle aktarmaya çalıştı; halkı yalnızca olan bitenden haberdar etmekle kalmadı, aynı zamanda bu tür tehlikeler karşısında toplumsal dayanışmanın önemini vurguladı.

Gazetenin yayın politikası, zamanla dar bölgesel çerçeveden çıkarak bütün bir ülkeyi kapsayacak şekilde genişledi. Millî Mücadele yıllarında yalnızca Erzurum’un değil, işgal altındaki tüm vatan topraklarının sesi olmayı amaçlayan bir yayın çizgisi benimsedi. Bu ulusal bilinç, gazetenin simgesel dilinde de açıkça görülmektedir. Örneğin, gazetenin başlığı altında uzun süre yer alan **“Türk varlığından ayrılık kabul etmeyen vatan bucaklarından: İzmir, Adana, Maraş, Urfa, Ayıntab”** ifadesi, Anadolu’nun dört bir yanındaki direniş merkezlerini bir araya getirerek adeta bir millî birlik manifestosu sunuyordu. Bunu, gazetenin logosunda yapılan değişikliklerden de anlamak mümkündür. İlk sayılar-

da logonun altında **“Vilayât-ı Şarkıyye Ermenistan olamaz”** ifadesi yer alırken, ilerleyen sayılarda bu sloganın yerini Süleyman Necati Bey’in kaleme aldığı ve Misak-ı Milli ruhunu taşıyan şu mısralar aldı:

“Vatan yûbasında mukaddes bir dal / Şarkî Anadolu, İslâm ocağı / Ellere verilmez canan kucağı / Adana, Urfa’yi unutmak muhâl / Hatırdan çıkar mı Maraş illeri?”

Bu dizeler yalnızca duygusal bir çağrı değil; aynı zamanda dönemin siyasal ve toplumsal atmosferine, vatanın bölünmez bütünlüğüne dair güçlü bir beyandı. Maraş’ın düşman işgalinden kurtuluşundan sonra ise şiirde geçen **“Maraş”** sözcüğü **“Aydın”** ile değiştirilerek direnişin dinamik doğasına ayak uydurulmuştu. *Albayrak*, böylece Doğu’dan tüm ülkeye yayılan bir direniş çağrısına dönüştü; kalemle, manşetle ve şiiriyle Millî Mücadele’nin ruhunu besleyen güçlü bir halk kürsüsü haline geldi.

İzmir’in 15 Mayıs 1919’da Yunan ordusu tarafından işgali, tüm yurttaki büyük bir infial yaratmıştı. Ancak bu işgale karşı en gür ve sert tepkilerden biri, Erzurum’dan yani *Albayrak*’tan yükseldi. Bu durum, *Albayrak*’ın yalnızca bölgesel bir yayın organı olmadığını; Anadolu’nun dört bir yanındaki gelişmeleri takip eden, yorumlayan ve yönlendir-

diren ulusal çapta bir basın sesi olduğunu açıkça gösterdi. *Albayrak*, bir yandan Kars, Ardahan ve Batum gibi doğu illerinde yaşanan Ermeni katliamlarını gündeme taşıırken; diğer yandan İzmir, Adana, Urfa, Maraş, Antep ve Aydın'ın işgaline karşı sert bir duruş sergileyerek halkı birlik olmaya çağırırdı.

Gazetenin yayın kimliğindeki bu dönüşüm, logoya da yansımıştır. İlk 77 sayıda gazetenin çıkış yeri olarak **"Erzurum"** ibaresi yer alırken, 78. sayıdan itibaren bu ifade **"Yüce Yurt"** olarak değiştirilmiştir. Bu değişiklik, *Albayrak*'ın artık yalnızca bir şehir gazetesinden ibaret olmadığını, tüm vatani kapsayan bir fikir yayın organına dönüştüğünü simgeler niteliktedir.

Haber aktarmanın dışında bir düşünce ve bilinç inşası yürüten *Albayrak*, isminden başlayarak yayın politikasının her satırında, vatanın bölünmez bütünlüğü, işgal altındaki toprakların kurtuluşu ve millî bağımsızlık idealini temel alınmıştır. Sadece Erzurum'un değil, Anadolu'nun tamamının derdiyle dertlenen bir gazete olarak *Albayrak*, ulusal basının yerelden ulusala yükselişinde öncü bir rol üstlenmiştir. Gazetenin dili, zaman zaman ağır bir Osmanlı Türkçesi taşısa da, mesajı son derece netti: **"Bu vatan sahipsiz değildir."**

Albayrak'ın sahibi ve başyazarı Necati Bey, gazeteci kimliğinin yanında Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde halkı örgütleyerek vatanın kurtuluşunu hedefleyen en önemli sivil yapılanmalardan biri olan Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye Cemiyeti'nin aktif bir üyesiydi. Necati Bey'in yanı sıra gazetenin yazarlarından Necati Güneri ve Cevat Dursunoğlu da Millî Mücadele'nin temellerinin atıldığı, tarihi öneme sahip Erzurum Kongresi'ne delege olarak katılmışlardı. Bu durum, *Albayrak*'ın sadece haber veren bir gazete değil; aynı zamanda Millî Mücadele'nin fikir platformlarından biri olduğunun en açık göstergesidir.

Gazete, halkı bu büyük mücadeleye hazırlamak ve bilinçlendirmek amacıyla sık sık Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin amacı, görevi ve ilkelerini anlatan yazılara yer verdi. Bu yazılar, yalnızca dönemin siyasi gelişmelerini yansıtmakla kalmadı; aynı zamanda bir moral ve yön bulma rehberi işlevi de gördü. Gazetede yer alan ve o dönemin ruhunu ortaya koyan, okuyucusunu bu mücadelenin bir parçası olmaya davet eden, her cümlesi, Anadolu'da yükselen millî uyanışın ve halkın kendi kaderine sahip çıkma kararlılığının bir belgesi olan yazılara sıkça sıkça rastlamak mümkündür yer vermiştir:

"Millî ve vatani buhranlar,

her milletin yürüdüğü yolda bir sınav dönemi olarak karşısına çıkar. Bu dar geçit, kimi zaman uçurumlarla doludur, kimi zaman da güneşli umutlarla. İşte böyle anlarda atılacak yanlış bir adım, bir milletin tarihe gömülmesine neden olabilirken; sağlam ve bilinçli bir yürüyüş, onu aydınlık bir geleceğe taşıyabilir. Bu bilinçle bir araya gelen yürekler, vatan sevgisiyle hareket ederek kurtuluşun ışığını yakarlar."

"Osmanlı'nın mağlup çıktığı büyük savaşın ardından, ülkenin üzerine çöken karanlık hava içinde doğan bu kurtuluş hareketi 'Harekât-ı Milliye' yani Millî Hareket idi. Galip devletlerin, ilan ettikleri sözde adalet ilkelerini çiğneyerek, özellikle Doğu Anadolu'yu hayalî bir Ermenistan'a teslim etme girişimleri bu hareketin fitilini ateşledi. Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti ve onun temsilcileri, bu tehdit karşısında yılmadan mücadele edeceğini, kendi yolunda ne bir korku ne de bir rehabet duyacağını haykırdı." (4 Aralık 1919, Sayı: 49, s.2)

Albayrak Gazetesi, yayınlarında özellikle Kafkasya ve Doğu Anadolu'da Ermeniler tarafından gerçekleştirilen katliamları detaylı biçimde ele almıştır. Belgeli olaylara dayanan haberlerinde yalnızca bilgi vermekle kalmamış, Ermeni mezalimini görmez-

den gelen ya da çarpıtan yaklaşımları da sert ve çoğu zaman ironik bir üslupla eleştirmiştir. Gazetenin bu dili, okuyucuda hem farkındalık hem de tepki yaratmayı amaçlayan bilinçli bir stratejiydi.

Öte yandan *Albayrak*, o dönemde özellikle dış kaynaklı bazı projelerle provoke edilmeye çalışılan Kürt ayrılıkçılığına karşı da net bir duruş sergilemiştir. Yayınlarında sıkça Kürt ve Türk halkları arasındaki tarihsel birlikteliğe, ortak mücadele geçmişine ve özellikle İslam inancının birleştirici gücüne vurgu yapmıştır. Gazete, Kürtlerin “Kürdistan” adıyla ayrı bir devlet kurma girişimlerinin sadece bölgesel barışı zedelemekle kalmayacağını, aynı zamanda tarihsel kardeşliğe ve İslam ümmetine karşı bir ihanet olarak değerlendireceğini ifade etmiştir.

Bu söylemler, yalnızca bir ideolojik duruşun değil, aynı zamanda dönemin çok uluslu ve kırılğan yapısında Anadolu’nun birliğini koruma çabasının da bir yansımasıydı. Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasının ardından Anadolu’da başlayan işgal süreci, sadece toprakların değil, halkın vicdanının da derin yaralar almasına neden oldu. İngiliz, Fransız ve Yunan işgal kuvvetlerinin uyguladığı baskılar, keyfi tutuklamalar, mallara el koymalar ve halkı yıldırmaya yönelik şiddet olayları, Anadolu insanının zihninde unu-

tulmaz izler bıraktı. İzmir’in 15 Mayıs 1919’da Yunan ordusu tarafından işgali, ardından Maraş, Urfa ve Antep’in İngilizlerin ardından Fransız denetimine geçmesi ve nihayet İstanbul’un 16 Mart 1920’de fiilen işgali, ülke genelinde büyük bir infial yaratırken, bu gelişmeler *Albayrak* Gazetesi’nde de derin yankı buldu.

Albayrak yazarları bu dönemde sadece dışarıdaki işgal güçlerini değil, aynı zamanda içeride onlarla iş birliği yapanları da hedef aldı. Gazetenin köşe yazarları, emperyalizmi askerî ve siyasi bir tehdit olmasının yanında kültürel ve ahlaki bir saldırı biçimi olarak da değerlendiriyor, Batı’nın insan hakları ve özgürlük gibi kavramlar üzerinden yürüttüğü çifte standardı sık sık dile getiriyordu.

Özellikle Birinci Dünya Savaşı’nın ardından barış ortamını tesis edeceği umuduyla 8 Ocak 1918’de Amerikan Başkanı Woodrow Wilson tarafından açıklanan ve 14 maddeden oluşan Wilson Prensipleri, *Albayrak* yazarları tarafından büyük bir hayal kırıklığı olarak değerlendirildi. Bu prensiplerin adalet ve özgürlük vadetmesine karşın, Anadolu topraklarında işgali meşrulaştırmak için kullanıldığını düşünen gazete, bu politikayı **“emperyalizmin yeni ve daha yaldızlı yüzü”** olarak tanımlıyordu.

Albayrak yazarlarından Müştak Sıtkı Bey, gazetenin 77. sayısında yayımlanan **“Son Hadise”** başlıklı yazısında bu çelişkili durumu güçlü bir üslupla şöyle dile getiriyordu:

“Bir gün Adana’nın bağına bir yılan, diğer gün İzmir’in koynuna bir çıyan saldırıyor; Türk’ün kutsal değerleri en alacakça yöntemlerle çiğneniyor, kesiliyor, yakılıyor, yok ediliyor. Galip devletlerin gözleri kör, kulakları sağır: Sadece Ermeni ve Rum çetecilerinin zafer naraları duyuluyor. Oysa onların ötesine geçen binlerce mazlunun feryadı, Batı medeniyetinin sahte duvarlarında yankılanıp sönüyor. Çünkü bağıran Türk’tür. Çünkü binlerce yıllık bir milletin hakkı, dünkü kölelere bugünün efendileri tarafından paylaştırılmak isteniyor.”

Sıtkı Bey yazısında, Wilson Prensipleri’nin arkasına gizlenen emperyal niyetlere de açıkça meydan okumuştur:

“Eğer niyetiniz buyduysa, yani tüm silah gücünüzle hain planlarınızı uygulamaktıysa, neden o ikiyüzlü vaatlerle, o 14 maddelik aldatmacayla karşımıza çıktınız? Ruhumuzu uyuşturup kolayca teslim almak mı istediniz? Bilin ki Türk’ün en uyuşmuş ruhu bile, en azgın fırtınalara karşı direnç gösterecek kadar güçlüdür. Maraş’ın destanı, İzmir’in direnişi bunun ebedi ispatıdır.”

Bu satırlar, *Albayrak*'ın halkın duygularını tesirli bir şekilde dile getiren ve işgale karşı toplumsal bilinç oluşturan bir direniş organı olduğunu gözler önüne seriyor. Mücadele yalnızca cephede değil, kelimelerle, cümlelerle, fikirlerle de veriliyordu. *Albayrak*, bu mücadelenin kalemiyle savaşan öncülerinden biri olarak tarihe geçmiştir.

Albayrak Gazetesi'nin 21. sayısında yayımlanan "**Ne Olacağız?**" başlıklı başyazı, Mondros Mütarekesi'nin Anadolu üzerindeki yıkıcı etkilerini çarpıcı bir üslupla gözler önüne sermiştir. Yazı, ateşkesin imzalanmasının ardından Anadolu'nun dört bir yanında oluşan karamsar tabloyu bölge bölge analiz ederken, İstanbul'daki gayrimüslim azınlıkların sergilediği tavırlara da sert eleştiriler yöneltmiştir.

Yazıya göre, Mondros'un imzalandığı gün, Osmanlı Devleti'nin başkentinde adeta bayram havası esmiştir—ancak bu sevinç, imparatorluğun asli unsurlarından değil, yıllarca aynı sokakları, aynı pazarları paylaştıkları Müslüman halkla komşuluk yapan gayrimüslim topluluklardan gelmiştir. Bu azınlıkların taşkın sevinçinin ve küstah davranışlarının, Müslüman ahali üzerinde bıraktığı derin hayal kırıklığı, yazının satır aralarında açıkça hissedilir.

Başlığın sorusu olan "Ne

Olacağız?" aslında o günlerin ruh halini yansıtan sarsıcı bir ifadedir. Ancak yazının son bölümü, karanlık günlerin ardından doğacak aydınlığa olan inancı vurgular: Bu millet, yeneden kendi kaderinin sahibi olacak; işgalin gölgesinde ezilen vatan, gerçek sahibine, Türk milletine dönecektir.

Aynı sayıda yayımlanan, yazar adı verilmemiş "**Açık He sap**" başlıklı yazı ise Damat Ferit Paşa Hükümeti'ni hedef alır. Yazıda, hükümetin işbirlikçi politikaları nedeniyle Osmanlı Devleti'nin içine sürüklendiği kargaşa, sert bir dille eleştirilirken; özellikle Doğu Anadolu'da faaliyet gösteren Ermeni çetelerinin sivillere yönelik gerçekleştirdiği katliamlar, gazetenin değişmeyen insani ve milli hassasiyetleriyle kayıt altına alınmıştır. Bu yazılar, *Albayrak*'ın yalnızca bir haber kaynağı olmadığını, aynı zamanda dönemin toplumsal ruh halini, öfkesini, umudunu ve mücadele azmini yansıtan bir fikir platformu olduğunu bir kez daha ortaya koyar.

Sonuç olarak *Albayrak* Gazetesi'ni, bir yayın organı olmanın çok ötesinde, Millî Mücadele'nin ruhunu şekillendiren, halkın güçlü sesi ve dönemin vicdanını sayfalarına taşıyan bir direniş kürsüsü ve belleği olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Erzurum'dan tüm Anadolu'ya yayılan etkisiyle işgal karşıtı direnişin sesi haline gelen *Albayrak*, yokluklar için-

de yayımlanmasına rağmen, içerdiği millî, ahlaki ve entelektüel söylemlerle hem dönemin basın tarihine hem de Türkiye'nin bağımsızlık mücadelesine damga vurmuştur. Sade dili, güçlü duruşu, kararlı yazar kadrosu ve misyon odaklı yayın çizgisiyle *Albayrak*, Anadolu'nun kalbinden yükselen bir özgürlük çağrısı olarak Türk basın tarihinde eşsiz bir yer edinmiştir.

Yararlanılan Kaynaklar:

Akbulut, Dursun Ali (1991). *Albayrak Olayı, Erzurum*.

Aslan Yavuz vd., (2012). *Yüce Yurttan Yükselen Ses Albayrak, Atatürk Üniversitesi Yayınları, (Editör Yavuz Aslan), No: 1001, İkinci Baskı, Erzurum: Kariyer Tanıtım*.

Baydar, M. Ç (2010), *Albayrak Matbaa ve Gazetesi 1913-1921, Türkiye Yazarlar Birliği, <http://www.tyb.org.tr/albayrak-matbaa-ve-gazetes-1913-1921-1052yy.htm> (Erişim Tarihi: 02.02.2018)*

Yıldırım, Besim (2022). *Millî Mücadele'nin Gür Sesi Albayrak Gazetesi'nin Köşe Yazılarının İncelenmesi. Ankara Üniversitesi İlef Dergisi, 9(2), 372-407. <https://doi.org/10.24955/ilef.993100>*

ERZURUMLU EMRAH'IN ŞİİRLERİNE FELSEFÎ BİR BAKIŞ

☞ H. Ömer Özden ¹

Ünlü Alman varoluşçu filozofu Karl Jaspers, felsefe için Ünlü Alman varoluşçu filozofu Karl Jaspers, felsefe için “yolda olmak” demiştir. Bu söz, her konuyu enine boyuna irdelemek, yeni problemler peşinden koşmak, bir sonuca ulaşılsa bile bir başkasınca yeniden değerlendirilerek başka türlü sonuçlara ulaşmaya çalışmak, içinde yaşanan dünyaya bir anlam yükleme gayreti içinde olmak demektir. Türk şiirinin usta seslerinden biri olan Erzurumlu Emrah da bu gayenin peşindedir.

*Devre çıktık devrin ahvalin perişan anladık
Devr-i ahir olduğun fehm eyleyip kan ağladık
Çeşm-i ibretle nazar kıldık zamanın haline
Kimsenin halince devr etmez bu devran anladık*

Her insan sonsuzluğu arzulayarak yaşar. Emrah'ın arzusu da budur ama yaşadığı devirde gördüğü edindiği tecrübeler, artık dünyanın sonuna yaklaşıldığını anlamasına neden olmuştur ve bundan dolayı da üzgün olduğunu belirtmektedir. Emrah, yaşadığı zamana ders alınacak bir

¹Prof.Dr. , Atatürk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

yer olarak bakmakta, evrenin nasıl ve niçin yaratıldığını anlamağa çalışmaktadır, ama dünyayı kuran öyle bir kurmuştur ki zaman, insanın gönlüne göre değil, Yaraticının isteğine göre dönmektedir. Dolayısıyla da buna boyun eğmekten başka yapacak bir şey olmadığını anlamıştır.

Böyle olmasına rağmen, içinde yaşadığı hayatı sorgulamaktan da edememektedir. Çünkü evreni yaratan, bize çeşitli algılama ve anlama vasıtalarını boşuna vermemiştir. Bu nedenle Kur'an-ı Kerim'de evrene ve bu evrende bulunan varlıklara inceleyici, eleştirici ve sorgulayıcı gözlerle bakmamız istenmektedir. Nitekim felsefe de bir soru sorma ve sorgulama sanatıdır. Ünlü Yunan filozofu Sokrates, "sorgulanmamış hayatı yaşanmış saymam" diyerek hayatı anlamlı hale getirebilmek için sorgulamamız gerektiğini ifade etmektedir. Erzurumlu Emrah da bir şiirinde sevgilisiyle sanal söyleşide bulunmakta, kendisini sevgilinin yerine koyarak bir sorgulama yapmaktadır. Aslında şiirde konuşan Emrah'tır, ama konuşturduğu, yerine geçtiği sevgilidir.

"Uykudan uyanmış gözleri bir hoş / Dedim serhoş musan? Söyledi yok yok

Ak elleri boğum boğum kınalı / Dedim yar bayram mı? Söyledi yok yok

Dedim Erzurum ne? Dedi ilimdir / Dedim gider misen? Dedi yolumdur

Dedim Emrah nendir? Dedi kulumdur / Dedim satar mısın? Söyledi yok yok."

Benzer durumu bir başka şiirinde görmek mümkündür.

Dedim dilber didelerin kan olmuş / Dedi çok ağladım sel yarasıdır

Dedim dilber beyaz gerdan hûn olmuş / Dedi zülfüm döktüm tel yarasıdır

Dedim dilber Emrah aklını aldın / Dedi sevdi-

ğine pişman mı oldun

Dedim dilber niçin sararıp soldun / Dedi hep çektiğim dil yarasıdır

Bu dizelerden, Emrah'ın bir taraftan kendini, bir taraftan da muhatabını tanıma gayreti içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. İnsanın öncelikle kendini bilip tanınması, onun olgunlaşmasında ve insan-ı kâmil olmasında önemli aşamalardandır. Kendini tanıyan insan, daha yüce varlıkları tanımaya ilk adımı da atmış olur. Nitekim Sokrates, felsefesinin temeline "kendini bil!" düsturunu yerleştirmiş, tasavvufi ekollerimizden bir kısmının kendisinden ilham aldıkları Hz. Ali de "kendini bilen Rabbini bilir!" ifadesiyle kendini bilmenin Yüce Varlığı bilmeye götüreceğini ifade etmiştir. Yunus Emre, ilahi formundaki bir şiirinde "Beni sorma bana ben, ben değilim / Bir ben vardır bende, benden içeri" diyerek bu hakikate işaret etmektedir.

Ancak bu kendini bilme, zorlu bir süreçtir. Bu zorlu süreçte insan bazen kendinden geçip dağlara çıkar, bazen yâr'ın elinden tutup bağlarda dolaşır, hatta dillere bile düşebilir. Erzurumlu Emrah bunu

"Tutam yâr elinden tutam / Çıkam dağlara dağlara

Olam bir yareli bülbül / İnem bağlara bağlara

Birin bilir birin bilmez / Bu dünya kimseye kalmaz

Yâr adını desem olmaz / Düşer dillere dillere w

Emrah der ki bu ünümdür / Arşa çıkan tütünümdür

Yâre gidecek günümdür / Düşem dillere dillere"

dizeleriyle anlatmaktadır. Mısralarda geçen yâr'ın, tensel anlamda sevgili olduğunu söyle-

yebileceğimiz gibi, tinsel anlamda manevi sevgili yani Hakk olması da kuvvetle muhtemeldir. İşte Emrah, kendini tanıdıkça kendi varlığından uzaklaşıp Tanrı'nın varlığına doğru gideceğini bu mısralarda ifade etmektedir.

İnsanın kendi varlığından hareketle Tanrı'nın varlığına doğru gitmesi, felsefede çokça işlenen konulardan biridir. Çünkü insan hem dini anlayışta hem de felsefi anlayışta dünyaya gelmeden önce manevi bir âlemde ruhsal bir hayat yaşamıştır. Bunu, ünlü Yunan filozofu Platon'un idealler nazariyesinde, diğer dinlerin ve mitolojilerin yaratılış teorilerinde gördüğümüz gibi, dinimizin temel kaynağı olan Kuran'da da insanın ilk yaratılışının cennette olduğu bildirilmekte ve biz de öyle olduğuna inanmaktayız.

Türkülerimizde en çok işlenen felsefi konulardan biri aşktır. Aşk, bir duygudur ama aşkın felsefi bir yönü de vardır. Her şeyden önce evrenin yaratıcısı kâinatı aşkla yaratmış ve yarattığı her varlığa da bu aşktan katmıştır. Dolayısıyla da evrende meydana gelen her şeyde aşktan bir pay vardır. Buna göre aşk, ezeli bir varlıktır, Tanrı'yla beraber vardır. Bir başka deyişle aşkın kaynağı, Tanrı'dır. Bu aşk, Tanrı'dan insana inmiş, insanda tensel aşk şeklinde görünmüştür.

Emrah'ın şiirleri adeta estetiğin coştığı kaynaklardır. Sevgilisinin gözlerine methiye yazan Emrah, bir çift gözün ve onların bakışının dünyaya bedel olduğunu, bu gözlerin aramakla bulunamayacağını

*“Nasıl methedeyim sevdiğim seni / İstanbul
Bursa'yı değer gözlerin*

*Ararsam bulunmaz ruh-i Revan'ı / İzmir'i Kon-
ya'yı değer gözlerin*

*Hüsnüne yakışır Yusuf nişanı / Seni sevenlerin
artar efkârı*

Kars'ı Ardahan'ı Erzurum Van'ı / Delhi Buha-

ra'yı değer gözlerin

*Ben seni severim ezel ezeli / Bana cefa etme
dünya güzeli*

*Bağdad'ı Basra'yı Acem Şiran'ı / Büsbütün
dünyayı değer gözlerin”*

mısralarıyla ifade etmektedir. Sevgilinin gözleri o kadar güzeldir ki dünyanın bütün memleketlerini dolassa onların benzerini bulamayacağını bilen Emrah'ın tek isteği, sevgilinin o yakıcı ve kalbe işleyen bakışlarını ondan esirgememesidir.

Aşkta sevgilinin en önemli niteliği güzelliğidir. Güzellik, estetiğin de temel konusudur. Türkülerimizin büyük bir bölümünde de güzel ve güzellik anlatılır. Güzellik, tamamen öznel, yani sübjektiftir. Yani güzelliğin bir genel ölçüsü bulunmamaktadır. Tek ölçü, gönle girebilmektir. Bilindiği gibi Leyla ile Mecnun'un aşkı dillere destandır. Ama Leyla, başkalarının gözüne pek de güzel görünmemektedir. Bunu Mecnun'a da söylediklerinde “siz onu bir de benim gözümle görün!” demiştir. Öyleyse güzelliğin, herkes tarafından kabul edilmiş objektif bir ölçüsü yoktur; aksine herkesin kendine göre, yani sübjektif bir güzellik kriteri vardır.

Sözünü ettiğimiz güzellik, tamamen tensel aşka yöneliktir. Eğer bu maddi nitelikli aşka cevap alınamaz ve aşk tek yönlü olarak devam ederse bu kez aşkın yönü Platonik aşka döner. Kavuşamayan sevgililerden biri ya da her ikisi birden sonsuz aşka yönelerek ilahi aşk içinde yok olmayı göze alırlar. Yani Tanrı'da başlayan aşk, sonuçta tekrar Tanrı'ya dönmüş olur ki edebiyatımızda görülen bu tarz aşka tasavvufi aşk adı verilmektedir. Emrah bunu şu müstezadında dile getirmektedir:

*“Aşk-ı ezeli, âşık ilham-ı Hüdâdır / Bir neşve
nümâdır*

*Tahkik gönül şehrine pür nûr-u ziyâdır / Min-
hâc-ı Hüdâ'dır*

*Her kimdeki var lezzet-i aşkın cevelanı / Eyler
deveranı*

*Ânın o sema'ı dil-i uşşaka ciladır / Hem ruha
gıdadır*

*Vaiz bana vasfeyleme cennet ile hûru (hûri) /
Bilmem o huzuru*

*Âşık olanın aşk ile matlubu rızadır / Bakisi he-
vadır*

*Hâce beni men etme cünuniyet-i aşktan / Ver
dersim o meşkten*

*Bu cezbe-i aşk âşıka bir özge edadır / Bilsen
ne safadır*

*Zahid beni ta'n eyleme kim mescide gelmez /
Rah-ı Hakk'ı bilmez*

*Ben mu'tefikim kuşe-i meyhane banadır / Mes-
cid de sanadır*

*Bir dil ki bilir aşk-ı hakikat haberinden / Söy-
ler eserinden*

*Elbette o dil beyt-i nazargâh-ı Hudâ'dır / Kâl
ehli cüdadır*

*Emrah güher izhar edip ehl-i hüner ister / Yani
dürer ister*

*Hâk- der-i cananede gerçi fukaradır / Amma
şuaradır"*

Emrah'a göre aşk, ezelde Tanrı'nın bir ilhamı olarak âşığa verilmiş ve bu aşk insana bir neşe kaynağı olmuştur. Ancak Emrah, insana neşe veren aşkın, beşerî olan aşk olmadığını belirtir; ona göre gerçek aşk, gönül şehri olan kalbe bir ışık ve nur olarak akmıştır ki bu da Hakk'ın yolunu göstermek, tekrar ona döndürmek için gönderilmiş bir ışıktır. Kim aşkın lezzetini bulmak için bu yolda dolaşmayı, gezinti yapmayı tercih ederse göklere yükselmeyi ifade eden sema'a müracaat eder. Semâ', gönüllere hem ciladır

hem de ruhlarına gıdadır.

Diğer mısralarda da bu gerçek aşkı anlatan Erzurumlu Emrah, son beyitte insanların bunu anlamaları için anlayış sahibi olmalarını isteyip kendisinin tanıttığı bu cevheri keşfetmeleri için hüner sahibi olmaları gerektiğini hatırlatır. Nihayetinde Emrah kendisine dönüp, bu makamları anlamada fukara olduğunu lakin şair olarak diğer insanlara göre bir basamak daha ileride bulunduğunu da söylemeden geçemez.

Sonuç olarak Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinde hikemî bir derinlik vardır ve bu derinliği anlayabilmek için de hikmet ehli olmak gerekmektedir. Bu kısa yazıyla vurguladığımız husus, felsefenin yalnızca felsefe adına yazılmış eserlerde değil, şiirlerde de aranması gerektiğidir.

Sonuç olarak Erzurumlu Emrah'ın şiirlerinde hikemî bir derinlik vardır ve bu derinliği anlayabilmek için de hikmet ehli olmak gerekmektedir. Bu kısa yazıyla vurguladığımız husus, felsefenin yalnızca felsefe adına yazılmış eserlerde değil, şiirlerde de aranması gerektiğidir.

SÖYLEŞİ

ELİF KONUR: Bireyin eğitim sürecinde karşısına ilk çıkan ürünlerin çocuk edebiyatı eserleri olduğunu düşünürsek edebiyata sızan cinsiyet kodları ve öğretileri ile çocukların ilk olarak bu edebiyatta karşılaşılıyor olduğunu anlarız.

 Söyleşi: Büşra ASLAN

➤ **Öncelikle Toplumsal Cinsiyet ve Toplumsal Cinsiyetin Tarihinden bahseder misiniz?**

Toplumsal cinsiyet terimi ilk defa 20. yüzyılda Ann Oakley tarafından kullanılmış olsa da terimin içerdiği durumların geçmişi çok daha eski. Toplumsal cinsiyeti örneklediren tutum ve davranışlar, toplumsal yapıların ilk oluşmaya başladığı zamanlara kadar gider.

Biyolojik olarak erkek ya da kadın olmak doğuştan getirilen bir durumdur.

Fakat erkeklik ve kadınlık rolleri hem cinsiyetin kendi doğasıyla hem de kültürel ve toplumsal aktarımlarla şekillenmektedir. İşte biz cinsiyet rollerinin kültür, çevre, okul, basın gibi toplumsal etkenlerle şekillenen kısmına toplumsal cinsiyet yani toplum tara-

findan oluşturulan cinsiyet diyoruz.

➤ **İslamiyet öncesi ve sonrasında, Cumhuriyet döneminde ve günümüz Türkiye'sinde toplumsal cinsiyete bakış açıları ne gibi farklılıklar var?**

İslam öncesi dönem için konuşacak olursak bu dönem Türk toplumlarında, toplumsal cinsiyet ayrımı önemli bir sorun olarak belirmemiştir. Kadın; aile hayatında, sosyal ve siyasi alanda erkeğin gerisinde değil, yanında. Ev idaresi kadına ait, kadının çocuğunun olması yine ona saygıyı artıran bir durum. Devlet idaresinde "hatun", "hakan"ın yanında yer alır. Elçi kabulünde, harp ve sulh meclislerinde hatun mutlaka bulunur ve söz hakkı var.

İslami dönemde ise Türkler doğal olarak sadece din de-

ğiştirmediler dahil oldukları coğrafya ve medeniyetten de etkilendiler. Burada dinin etkisi kadar Bizans, Arap ve İran kültürünün etkileri de fazla ve önemli.

İslam kadına başta eğitim ve farklı şartlara gerek kalmadan varis olma hakkı gibi çok önemli haklar getirmiştir fakat İslam'ın beşiği olan coğrafya kadını aşağılayan, doğan kız çocuğunu bir utanç sebebi olarak gören hatta kız çocuğunu diri diri gömen bir coğrafya olunca buradaki toplumun kadın algısı zaten ortadayken Kuran'daki bazı ayetlerin bu toplumsal kodlarla yorumlanması İslam'ı benimseyen Türk toplumlarında kadınların kısmi hak kaybına neden olmuştur.

Bu durum belirttiğimiz gibi İslam'ın değil, İslam'ın doğduğu coğrafyanın kadına yö-

nelik kültürel normlarından kaynaklanmaktadır. Yine de İslam'a geçişten sonra Osmanlı dönemine nazaran Selçuklu döneminde Türk kadının daha özgür olduğunu söyleyebiliriz.

Bunun sebebini de şöyle izah edebiliriz: Yavuz Sultan Selim döneminde akla önem veren ve kurucusu bir Türk âlim olan Mâtürîdî mezhebi terk ediliyor ve akıldan çok nakli benimseyen Arap kökenli bir âlimin kurduğu Eşârilik mezhebi benimseniyor. Bu durum da ister istemez İslam'ın

Arap toplumunun normlarına göre yorumlanmasını beraberinde getiriyor ve kadına yönelik toplumsal düzenlemelerde kısıtlamalar başlıyor.

Cumhuriyet Dönemi'ne geldiğimizde 1926'da Medeni Kanunun ilanı ile tek eşlilik, eğitim, temel haklar ve miras konusunda kadınlar için önemli kazanımlar elde edildiğini görüyoruz. Gündüz Türkiye'sinde ise gerek eğitim gerek çalışma hayatında şartlar önceki dönemlere göre kadınlar için çok daha iyileştirilmekle birlikte artan kadın cinayetle-

ri ve boşanma oranları, aile içi sorunların çoğalması, düşen evlilik ve doğum oranları bize başka bir şey söylemekte. Elbette bu olumsuzlukların ekonomik sebepleri de var ama bunu sadece ekonomik sorunlarla açıklayamıyoruz. Ömür boyu nafaka, bazen bir silah gibi kötüye kullanılabilen kadının beyanının esas olması, yine bazen kötüye kullanılabilen evden uzaklaştırmalar maalesef karşı taraf için radikalleşmeyi beraberinde getirebiliyor ve bu radikalleşme kadının korunmasında ciddi

sorunlar yaratabiliyor. Bu konuların tekrar gözden geçirilip adalet noktasında bir iyileştirmeye gidilmesi gerekiyor çünkü mevcut durum kadını ve aileyi koruyamıyor, karşı taraf zarar vermeye başladığında bunun önüne geçmek çok zor oluyor ve bu durumda yine en çok zarar gören kadın ve aile. Daha adil, yapıcı ve uzlaşmacı bir tutuma ihtiyacımız var. Burada hem ailelere hem okula hem de çevreye büyük görevler düşüyor. Erkek ve kız çocuklarımıza birbirinin rakibi değil tamamlayıcısı olduğunu anlatmalıyız. Çocuklarımızı saygılı ve anlayışlı yetiştirmeliyiz.

➤ **Amaç ve işlev olarak değerlendirdiğimizde Çocuk Edebiyatı edebiyatımızın diğer türlerinden nasıl ayrılır?**

Bireyin eğitim sürecinde karşısına ilk çıkan ürünlerin çocuk edebiyatı eserleri olduğunu düşünürsek edebiyata sızan cinsiyet kodları ve öğretileri ile çocukların ilk olarak bu edebiyatta karşılaşılıyor olduğunu anlarız. O yüzden daha ilk basamakta doğru toplumsal cinsiyet algılarının oluşturulması çok önemli. Çünkü insanlar çocukken edindikleri öğretileri daha güçlü içselleştiriyorlar O yüzden hem etik değerlerin benimsetilmesi

hem de doğru cinsiyet algısı için çocuk edebiyatı diğer edebiyatlardan daha öncelikli bir konuma sahip.

➤ **Çocuk Edebiyatında Toplumsal Cinsiyetin Eğitime yansımalarından bahseder misiniz?**

Özellikle günümüzde çocuk edebiyatı yazarları cinsiyetçilik yapmama noktasında oldukça hassas. Olumsuz toplumsal cinsiyet kodları eserlerde yer almıyor, yer alsa da olumsuz bir örnek olarak ele alınıyor. 1970 sonrası çocuk ve gençlik edebiyatı eserlerinde başlangıçta olumlu yapıcı geleneksel bir tutum söz konusuysa günümüze doğru geldikçe özellikle gençlik edebiyatında daha bireyci, aile, toplum ve kadına dair farklı yaklaşımları da barındıran bir edebiyattan söz etmek mümkün.

Özellikle çeviri tahkiyeli metinlerde bu durum daha belirgin. Bu eserlerde iki cinsiyet arasındaki tutum yapıcı ve uzlaşmacı olmaktan çok ayırıcı ve bireyci olmaya doğru gidiyor. Örneğin bu çeviri metinlerden birinde kral ve kraliçenin hayatlarında yapmak istedikleri şeyler farklıysa bu uzlaşma ile çözülmüyor. Kraliçe uzlaşmayı denemeden kralı bırakıp istediğini yapıyor. Karakterler bir sorun olduğunda bunu uzlaşma ile çözmekten

çok katlanma ve ayrılma basamaklarını kullanıyor oysa uzlaşmayı daha ilk kurmaca metinlerimizi içeren çocuk edebiyatında kaybedersek ne gelecekte ne de şimdi çok da huzurlu bir toplumdan söz edemeyiz. Bu metinlerde uzlaşma yerine bireyselleşmenin bir çözüm olarak sunulmasını doğru bulmuyorum.

➤ **Türkiye’de Çocuk Edebiyatı türünde eser veren yazarların cinsiyet oranları hakkında bilgi alabilir miyiz? Ortaya çıkan oranlar hakkında neler söylemek istersiniz?**

Bu konuda tüm dönemleri içeren bütüncül bir istatistiksel çalışma yok fakat şunu söyleyebiliriz; geçmişte erkek yazarlar bu edebiyatta kısmen daha fazlayken zamanla kadın yazarların sayısı çoğalmıştır. Hatta 2000’li yıllara gelindiğinde çocuk edebiyatımızda kadın yazarların ağırlıkta olduğunu görüyoruz yine incelediğim eserlerden hareketle yaptığımız istatistikte de kadın yazarların oranının %63 olduğunu gördük.

➤ **Çalışmanızda incelediğiniz metinlerde yer alan karakterlerde kişilik özellikleri, icra edilen meslekler, görünüş özellikleri ve karakterlerin bulundukları mekanlar**

hususlar hakkında bulgularınız neler oldu?

Örneğin geleneksel tahkiyeli metinlerde kadınlar daha merhametli, fedakar, çalışkan, yapıcı ve pasif olarak gösteriliyor. Yine bu kadınlar genellikle ev içinde ve ev hanımı olarak gösterilmekte. Geleneksel tahkiyeli metinlerde erkekler ise cesur, otoriter, merhametli genellikle takım elbiseli veya gömlekli pantolonlu, mekân olarak genelde ev dışında, işte veya kahvehane gibi yerlerde tasvir edilmekte. Ve bu erkek karakterlerin önemli bir kısmı ya devlet memuru ya da esnaf. Modern tahkiyeli metinlerde ise kadının ev dışında gösterilme oranı artıyor. Sadece etek ya da elbise giymiyor daha modern bir görünümü var, saçlar daha kısa, karakter olarak da daha cesur, özgür, aktif çoğunlukla meslek sahibi. Yine bu modern metinlerde erkeğin evde gösterilme oranı artıyor, kadınla hemen hemen evde gösterilme oranları aynı. Ve geleneksel metinlerdeki otoriter karakterin yerini anlayışlı, özgüvenli, evde kadına yardımcı olan bir karakter alıyor.

İncelediğim çeviri tahkiyeli metinlerde ise kadınlar özgüvenli, mücadeleci, sevecen olarak anlatılırken erkekler açık fikirli, bencil ve alaycı olarak

gösterilmiş. Çeviri tahkiyeli metinlerde kadınların ev içinde gösterilme oranları modern ve geleneksel tahkiyeli metinlere göre daha az. Büyük çoğunluğu meslek sahibi. Erkekler de genellikle meslek sahibi ve dışarıda gösterilmekte. Evde gösterilme oranları kadın karakterlerle aynı diyebiliriz. Bu metinlerde kadınlar da erkekler de görünüş olarak çok çeşitlendirilmiş. Kadınlar etek, elbise, kısa etek, kısa elbise, pantolon, kısa saç uzun saç vb. Erkeklerde de pantolon, gömlek, takım elbise, şort, tişört, uzun ve kısa saç görmek mümkün.

➤ Son yıllarda üzerinde çokça konuşulan Cinsiyet Eşitliğinin Çocuk Edebiyatımızda nasıl algılandığından bahseder misiniz?

Bu terim özellikle 2000'li yıllardan sonra çocuk ve gençlik edebiyatımızda karşılığını buluyor. Ve kadın ve erkeği mekan iş karakter hatta giyim gibi özellikler noktasında ayınlştırıyor oysa ben cinsiyet eşitliğini böyle algılamıyorum. Cinsiyetlerin eşitlik söylemleriyle ayınlştırılmasını cinsiyetsizleştirmeye giden bir süreç olarak görüyorum. Temel hak ve hürriyetler noktasında iki cinsiyet de elbette eşittir ve bu tartışmasız insani bir kaza-nımdır. Ama biz kadın ve erke-

ğin farklı olduğunu anlamak zorundayız. Farklılıklarıyla birbirini tamamlayan iş arkadaşı, hayat arkadaşı, yol arkadaşı olarak birbirimizi görmeliyiz. İlişkilerimizde rekabet dilini değil uzlaşma dilini kullanmalıyız. Güçlü yönlerimizle birbirimizi desteklemeliyiz. Zayıf yönlerimizde karşı taraftan yardım almalıyız. Kendi cinsiyetimizle ve cinsiyetimizin getirdiği farklılıklarla, avantajlar ve hassasiyetlerle barışmalıyız. Bu farklılıkları ve hassasiyetleri göstermekten de çekinmemeliyiz. Bence en büyük özgürlük kişinin kendi cinsiyetinin getirdiği farklılıkları özgürce yaşayabilmesiyle ilgili.

ELİF KONUR KİMDİR?

1980'de İstanbul'da doğdu. İlk ve ortaöğrenimini Susehrinde tamamladıktan sonra Ondokuz Mayıs Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliğini bitirdi. Cumhuriyet Üniversitesi "Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı"nda yüksek lisans yaptı. Türk Dili ve Edebiyatı öğretmeni olarak çalışma hayatına başlayan yazarın çeşitli ulusal dergilerde şiirleri ve akademik çalışmaları yayımlanmıştır.

501 NUMARALI HÜCRE ve Genceli Mehmet Altunbay

☞ Aleyna MALKOÇ

1967 yapımı asker kökenli yönetmen Nusret Eraslan'ın 501 Numaralı Hücre filmini daha önce izlemediğime şaşırdım kaldım. 501 Numaralı Hücre, Albay Nusret Eraslan'ın Ordu Foto Film Merkezinin başına getirilmesiyle ortaya koyduğu filmlerden ikincisi. Diğer yapımları ise: Kocatepe'nin Beş Atlısı (1952), Onun Süvarisi (1959), Düşükler Yassıada'da (1960), Çanakkale

Aslanları (1964).

Ayrıca kendisi 1919 doğumlu, yani şimdilerde 105 yaşında. Hala hayatta olduğunu okuyunca, umarım doğrudur, dedim. Kim bilir, belki ulaşırım ve kendisiyle röportaj yapma fırsatı yakalarım.

Tabii filmografisinde benim asıl ilgi mi çeken, 501 Numaralı Hücre adlı film oldu. Azerbaycanlı televizyoncu Kamil Şahverdi sayesinde filminden haberdar bulundum.. Yaklaşık 3 saat süren film, Azerbaycanlı pilot Mehmet Altunbay'ın hayatına götürüyor seyirciyi. Altunbay, Sovyet rejiminde dönemin Bakü Hava Okulu Uçuş Birliği komutanı iken, KG-B'nin sudan bahanelerle kendisine idam fermanı çıkartması sonucu, iki arkadaşıyla birlikte anavatana, Türkiye'ye kaçar.

501 Numaralı Hücre'de Altunbay karakterine ünlü aktörümüz Cüneyt Gökçer başarılı bir şekilde hayat veriyor. Gökçer'e, eşi Ayten Gökçer, Tekin Akmansoy, Gülşen Alınacı, Bozkurt Kuruç ve Semih Seren gibi mühim oyuncularımız eşlik ediyor. Filmin, Mehmet Altunbay'ın hatıralarından yola çıkarak oluşturulduğu aşikar.

Ayrıca 1960'ların Türkiye'sinde, Sovyet döneminin dikta rejimini yaşayan Azerbaycan ile ilişkilerimizin şimdiki gibi olamayacağını da

tahmin edersiniz. Buna rağmen film, Azerbaycan kültürünü başarıyla işlemiş. Kafkas dansını, giyimini, adetlerini dönemin imkanlarıyla olabildiğince güzel yansıtmış. Açılış cümleleri de oldukça çarpıcı:

“Yıl 1920. Ben Azerbaycanlı Mehmet Altunbay. Hürriyetten yoksun bir ülkede doğdum. Orada özgürlüğün gerçek anlamının bile ne olduğunu öğretmediler bana. Yaşadığım rejimde insanlar birbirinden daima korkar, günün yirmi dört saatinde kimin kimi jurnal edeceğini düşünürlerdi. Hepimiz korkusuz yaşama özlemiyelim doluyduk. Bir volkan gibi içimizi dolduran bu duygular, günün birinde ekmek ve su kadar vazgeçemediğimiz aziz bir şey oldu. Tümümüz bu kaynaktan içtik. Biz özgürlüğe ve mutluluğa susamış insanlar Stalin diktatörlüğünün o korkunç rejimine boyun eğmezdik...”

Filmde dikkatimi en çok çeken ise giriş sahnesinde kar kıyamet altında, Rus süngülerinin zulmünde ilerleyen Azerbaycan Türklerinin “Milli Marşlarını” okuması oldu. Çünkü bu milli marş, Sovyet Sosyalist Azerbaycan Cumhuriyeti’nin 1992’de Azerbaycan’ın bağımsızlığını ilan etmesine kadar geçen sürede kullandığı rejim yanlısı marş değildi. Mehmet Emin Resulzade’nin 1918-1920 yılları arasında yaşattığı Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti’nin marşıydı. Nitekim 1992’deki bağımsızlığın ardından Azerbaycan Cumhuriyeti yeniden bu güzel milli marşlarına döndü. Şimdilerde de Azerbaycan’ımızın her yerinde sözleri büyük şair Ahmet Cevat’a, bestesi ise dahi sanatçı Üzeyir Hacıbeyli’ye ait olan bu milli marş yankılanır:

“Azərbaycan! Azərbaycan!

Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!

Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!

Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadirik!

Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!”

İşte filmin giriş sahnesinde de bu marş yankılanıyor. Bu marşı 1992 yılında ünlü bestekar Aydın K. Azim düzenlemiş ve Azerbaycan halkına yeniden armağan etmiş.

Belli ki film ekibi meselenin tarihine ciddiyetle çalışmış ve ortaya güzel bir iş çıkarmış. Fakat Mehmet Altunbay hakkında da bu film hakkında bilgiler epey sınırlı. Kaynak olarak Mehmet Altunbay’ın eserlerine ulaşmaya çalışmak sanırım en mantıklı yöntem olur. Ayrıca Doç. Dr. Salih Özkan tarafından yazılan “Azerbaycanlı Bir Mülteci: Mehmet Altunbay” adlı makale de meseleyle ilgili araştırma yaparken karşıma çıktı. Altunbay’ı ve bu güzel filmi, ben de yazdığım ufak yazıyla Türkiye ve Azerbaycan halkına hatırlatmak isterim. Bu yazıyı 20 Eylül’de yazmış olmam da hoş bir rastlantı oldu. Çünkü bugün “Dövlət Suverenliyi” yani “Azerbaycan Devlet Egemenliği Günü”...

Kardeş Azerbaycan var olsun, Türk milleti ebediyen yaşasın..!

Azerbaycan dilinde

Hərbi əsilli rejissor Nüsrət Eraslanın 1967-ci ildə çəkdiyi 501 Numaralı Hücre filminə daha əvvəl baxmadığım üçün təəccübləndim. Polkovnik Nüsrət Eraslanın Ordu Foto Film Mərkəzinə rəhbər təyin edildikdən sonra istehsal etdiyi filmlərdən ikincisi 501 Numaralı Hücre’dir. Digər əsərləri: Kocatepe’nin Beş Atlısı (1952), Onun Süvarisi (1959), Düşüklər Yassıada’da (1960), Çanakkale Aslanları (1964).

Həm də 1919-cu ildə anadan olduğu üçün indi 105 yaşı var. Onun hələ sağ olduğunu oxuyanda dedim ki, inşallah düzdür. Kim bilir, bəlkə ondan müsahibə almaq imkanı qazanaram.

Təbii ki, onun filmoqrafiyasında həqiqətən diqqətimi çəkən film 501 Numaralı Hücre oldu. Təxminən 3 saat davam edən film tamaşaçıları azərbaycanlı pilot Mehmet Altunbayın həyatına aparır. Altunbay sovet hakimiyyəti illərində Bakı Aviasiya Məktəbinin Uçuş Bölməsinin komandiri olarkən KQB-nin ona ölüm hökmü çıxarması nəticəsində iki dostu ilə birlikdə vətənə, Türkiyəyə qaçır. Məşhur aktyorumuz Cüneyt Gökçer 501 Numaralı Hücredə Altunbay obrazını uğurla canlandırır. Gökçeri həyat yoldaşı Aytən Gökçer, Tekin Akmansoy, Gülşen Alınış, Bozkurt

Kuruç və Semih Sergen kimi önəmli aktyorlar müşayiət edir. Filmin Mehmet Altunbayın xatirələri əsasında yaradıldığı açıq-aydın görünür.

Siz də təxmin edə bilərsiniz ki, 1960-cı illərdə Türkiyədə sovet dövrünün diktatura rejimini yaşayan Azərbaycanla münasibətlərimiz indiki kimi olmayacaq. Buna baxmayaraq, film Azərbaycan mədəniyyətini uğurla əhatə edib. O, Qafqaz rəqsini, geyimini, adət-ənənələrini dövrün imkanları ilə maksimum dərəcədə əks etdirmişdir. Açıliş cümlələri də olduqca təəccüblüdür:

“1920-ci ildir. Mən azərbaycanlı Mehmet Altunbay. Azadlıqdan məhrum bir ölkədə doğulmuşam. Orada azadlığın əsl mənasının nə olduğunu mənə öyrətmədilər. Yaşadığım rejimdə insanlar həmişə bir-birindən qorxurdular, görəsən günün iyirmi dörd saati kim kimə jurnal verəcək, bilmirdilər. Hamımız qorxmadaq yaşamaq həsrəti ilə dolu idik. Vulkan kimi içimizi dolduran bu hisslər bir gün çörək və su kimi qiymətli bir şeyə çevrildi ki, ondan əl çəkə bilmirik. Hamımız bu mənbədən içdik. Biz azadlıq və xoşbəxtliyə susamış insanlar Stalin diktaturasının o dəhşətli rejiminə boyun əyə bilmədik...”

Filmdə ən çox diqqətimi çəkən isə açılış səhnəsində qarın və rus süngülərinin amansızlığı altında irəliləyən Azərbaycan türklərinin “İstiklal marşı”nın oxunması oldu. Çünki bu dövlət himni 1992-ci ildə Azərbaycan müstəqilliyini elan edəne qədər Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının istifadə etdiyi rejimyönlü himn deyildi. 1918-1920-ci illərdə Mehmet Emin Rəsulzadə tərəfindən yaşatılmış Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin himni idi. Əslində, Azərbaycan Respublikası 1992-ci ildə müstəqillik əldə etdikdən sonra yenidən bu gözəl dövlət himnlərinə qayıtdı. Hazırda Azərbaycanın hər yerində Sözləri böyük şair Əhməd Cəvata, bəstəsi dahi sənətkar Üzeyir Hacıbəyliyə məxsus olan bu himn səslənir:

“Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadırız!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!”

Bu himn filmin açılış səhnəsində səslənir. Məşhur bəstəkar Aydın K. Azim 1992-ci ildə bu himni redakte edərək Azərbaycan xalqına təqdim etmişdir.

Görünür ki çəkiliş qrupu məsələnin tarixçəsi üzərində ciddi işləyib və yaxşı iş görüb. Lakin Mehmet Altunbay və bu film haqqında məlumatlar kifayət qədər məhduddur. Məncə, ən məntiqli üsul Mehmet Altunbayın əsərlərinə baxmaq olardı. Həmçinin məsələ ilə bağlı araşdırma apararkən Dotsent Salih Özkanın yazdığı “Bir azərbaycanlı qaçqın: Mehmet Altunbay” yazısına rast gəldim. Yazdığım kiçik yazı ilə Türkiyə və Azərbaycan xalqına Altunbayı və bu gözəl filmi xatırlatmaq istəyirəm. Bu yazını sentyabrın 20-də yazmağım gözəl bir təsadüf idi. Çünki bu gün “Azərbaycan Dövlət Suverenliyi Günü”dür...

Yaşasın qardaş Azərbaycan! Türk Milləti daim yaşasın!

"Erzurum'dan Kayseri'ye uzanan yaşanmış bir hayat hikâyesi" "HACI AZİZ"

 Selim ADIM ("Tandırbaşı Hikayelerinden")

Gün ağarmak üzereydi. Arkadaşlarla oynadığımız, uzun neşek, aşşığ ve saklambaç gibi sokak oyunlarını yeni bitirmiş yorgunluktan yüzümüz kıpkırmızı olmuştu. Akşam ezanı okunmadan eve girmeliydim. Yoksa cezası çok büyük olurdu. Dedem bakkala almaz, babamsa okkalı iki tokat patlatırdı. Erzurum'da kış akşamları hava erken kararır, geceler uzun olurdu. Bu uzun gecelerde çoğu zaman evin büyükleri küçüklerle hekatlar anlatırdı. Bu tür toplantılarda konu komşu bir araya gelir, dertler ve sevinçler paylaşıldı.

Sert ve çetin geçen kışın ardından, arnavut kaldırımli sokağımıza bahar gülen yüzünü göstermişti adeta. Sokağımızın köşe başında bulunan alt tarafı dükkan, üstü ev olan iki katlı binamız sokağın yegâne adresiydi.

Tek bakkal olması hasebiyle de geleni gideni eksik olmazdı buranın. Babam, dedemden öğrendiklerini bana pek anlatmazdı. Her şeyi dedemden öğreniyordum. Dedeme mahalleli "Hacı Aziz" derlerdi. Dedem, birçok sohbetinde;

"Dört defa Hicaza gettim ama doyamadım." Der hüzenlenirdi.

Babam, dedeme pek çekmemişti. Dedem, çalışkan, merhametli, akıllı ve eski yazıyı okuyan ilmi geniş bir adamdı. Babam ise sadece namazını kılar, dedemin dediklerini uygular veya uygulamazdı. Birçok kez dedem onu azarlamıştı. Her defasında olaylar, dedemin haklılığıyla sonuçlanmıştı. Bakkaldan içeri giren başörtüsü bir kaç yerinden delinmiş, eteği yırtık ve terliklerini zor kapatır vaziyette du-

ran Saniye ablaydı.

O içeri girer girmez dedem ayaklanır gibi oldu,

Bu durumu kabullenemeyen Saniye Abla;

-Her defasında o yaşlı hali-nizle ayağa kalkıp beni utandırıyor-sunuz Aziz Amca dedi.

Dedem,

-EStağfurullah kızım! Dedi.

Saniye abla babama ters ters bakarak;

-Aziz amca, Salih abi kıza istediklerimi vermemiş, önce borcunuzu ödeyin, üç ay oldu demiş. Körolası Kazım size ayırdığım parayı sakladığım yerden alıp içki zıkkımlanmış. Ama söz artık ben de çalışıp borcunuzu bir an önce verecem, dedi.

Dedem, beyaz sakallarını

sıvazladı, kafasını sağa sola esnetti. Babamın yüzüne ters ters bakarak;

-Bundan sonra, Saniye kızına ne isterse ben olayım olmayayım vereceksin tamam mı? Dedi.

Babam kızarmış ve bozulmuş yüz ifadesiyle;

- Ama baba demişti ki, Dedem;

-Konu kapanmıştır. Kızım sen evine get ben erzakları Salih ve Şahinle tez elden gönderirim, dedi.

Dedem, iki çuval erzağı iki yüz metre mesafede bulunan o eve sırtımızda taşıttı.

Babamla, sırsıklam terlemiş vaziyette tık nefes bakkala girmiştik ki;

Dedem, babamın ve benim yüzüme kararlı bakarak;

- Bakın çocuklar, bu kadının kocası özünde iyi birisi lakin uyduğu adamlar tekin değil, ben ona yardımcı olacağım. Belediye başkanı ile konuşup işe almasını söyleyeceğim. Sarhoş, işsiz ve çocuklarına ilgisiz kadın ve çocukları bize Allah'tan emanet. Onlar, bizim komşumuz. Eğer biz ona istediklerini vermezsek, kadın başka yollara düşebilir. Onun için halleri düzelene kadar bizim himayemizdeler, dedi.

Bu duruma daha fazla dayanamayan babam ayağa kalkarak;

-Üç ay yiyip içeceksin bir kuruş ödemeyeceksin, yetmezmiş gibi bir de hediye babından iki aylık daha fazladan erzak vereceksin. Bu değirmenin suyu nereden baba? Bize de bu malları bedava vermiyorlar değil mi, dedi.

Dedem, mevcut duruma sinirlenip dışarı çıktı.

-Şu babamı anlayamıyorum. Kocası var, çocukları var. Neymiş; sarhoşmuş, berduşmuş, işsizmiş falan filan. Bana ne? Bari nüfusunuzu da üstümüze yaptırın olsun bit-

sin. Kendi kendine alıp veren babama yaklaşmak mümkün değildi. Oturduğu sandalyeyi sayısız kere ileri geri çekip bıraktı. Âdeta kendi kendini yiyordu. Bir an için ayağa kalktı ve bana doğru bakarak;

- Koş ! Hamdi abiden iki tane çay kap gel.

Hamdi Abi'nin çay ocağı sokağın karşı kaldırımındaydı. Berber Cemil Abi ile Manav İbrahim Abi'nin dükkânlarının arasında beş masalık küçük bir yerdi. Lakin, çayının kokusu insanı mest ederdi. Kıtlama şekerlerini akşamdan küçük küçük kırar, ayaklı şekerliklerine koyardı. Koşarak yanına gidip;

-Hamdi Abi, babam okkalı iki çay istedi dedim.

Çay ocağının başında kirli bardakları yıkamakla meşgul olan Hamdi Abi, kalın kaşlarının altında içeri gömülü yeşil gözleri ile bana bakarak;

-Sana kaç defa dedim, içeri girdin mi selam ver diye. Baban öğretmez bilirem ama deden de mi öğretmir, dedi.

Her defasında unutuyordum. Hâlbuki dedem bana hem ilmihali bilgileri hem de sosyal yaşantıya dahil bildiklerini çokça anlatırdı.

Hazırladığı çayları tepsiye koyup verdi.

-Çayları içtizi mi tepsiyi al gel, dedi.

Çayları götürdüğümde dedem ve Kazım Abi de gelmişlerdi. İkisinin de yüzlerinde

güller açıyordu sanki. Çayları koyarken selam verip, hoşgeldiniz dedim.

Dedem yüzüme gülerek baktı ve memnun olmuş yüz ifadesiyle;

-Aleykümselam, dedi.

Dedem, olanları babama anlatıyordu. Kazım Abiyle beraber, Belediye Başkanının yanına gitmişler. Ricası sonrası Kazım abiyi Fen işlerinde geçici kadroyla şoförlük işine koydurmuşlar.E sınıfı ehliyeti olduğu için kamyon şoförlüğü yapacaktı.Gidip gelene kadar nasihat etmiş. İçkiyi bırakacak ve çocuğuna çocuğuna sahip çıkacaksın yoksa külahları değişiriz diye. Kazım Abi çayını içtikten sonra dedemin elini öpüp;

-Artık eve geçip müjdeyi çocuklara vereyim, dedi.

Yanımızdan ayrılırken, ayakları yere basmıyor gibiydi. Dedemin yaptığı bu iyilik değildi. Sosyal bir sorumluluk, komşuluk, babalığı.

Sonra bize dönerek dedi ki;

-Hazırlanın yarın Kayseri'ye mal almaya gidiyorsunuz.

Baharın gelişi kırkikindi yağmurları sonrası daha bir canlı ve işleviydi. Yemyeşil kıyafetlerini giymiş ağaçlar, envai çeşit renkli çiçekler... Yaratının hikmetini tüm güzelliği ile temsil ediyorlardı. Kuşlar, kelebekler cıvı cıvıydı. Akşam yemeğini yedikten sonra, yatsı namazları kılınmış, çay faslından sonra yatma zamanı gelmişti artık. Dedem, nineme

dönerek, kararlı bir şekilde;

-Naciye helpe, yatmadan şu senin bana düğünümüzde he-diye ettiğin işlemeli mendili getirsene...

Ninem, bu farklı istek karşısında hayli şaşırmıştı. Tabi bizlerde bir anlam verememiştik bu duruma. Ninem, oturduğu kanepeden romatizmalı ayaklarını tuta tuta kalktı. Biliyordu ki, Hacı Aziz bir şey demişse vardır bir hikmeti. Mendili getirip özenle dedeme uzattı.

-Buyur Hacı dedi.

Dedem, mendili aldı ve uzun uzun kokladı. Âdeta mendili içine çekiyordu. Bu hareketi üç defa yaptı. Şaşkınlığımız iyice artmıştı. Ona bakan şaşkın gözleri fark edince;

-Hicazdayken Kabede aldığım kokunun aynısı dedi.

Babama bakarak, sert bir şekilde ;

- Salih yanıma yavaş hele dedi.

Babam oturduğu yerden kalktı. Dedemin oturduğu koltuğun önünde duran sehpanın yanına çömeldi. O sehpa hep orada dururdu. Üzerinde Kur'anı Kerim, tespih, gözlük ve ajandası her daim kadrolu elemanlarıydı. Mendili sehpanın üzerine özenle serdi. Eli ni bıyıklarına doğru götürdü. Dört adet kıl kopardı. Kılları, mendilin içine özenle koydu ve dörde katladı.

Bu akşam ki enteresan durumun üçüncü raundu buydu

galiba. Yine hepimiz şaşkın ve yine heyecanlıydık.

Bu garip tavırlara anlam vermek kolay değildi. Dedem çayını yudumladı ve bardağı sehpaye koyarken;

-Bu mendili şu kağıtta yazılı adreste bulunan zata götüreceksin ve ona diyeceksin ki; Babam İki yüz elli çift tosun istedi.

Tabi bu durum on dört yaşında olan biri için biraz daha farklı ve anlaşılmazdı. Âma olsun işin sonunda uzun bir yolculuk ve farklı bir macera beni bekliyordu.

Yatağa gireli iki saatten fazla olmuştu. Heyecandan uyuyamıyordum. Babamla yapacağım ilk uzun yolculuktu. Dün biletleri almaya gittiğim Erzurum garının verdiği heyecan halâ içimdeydi. Hasankale'ye çermiklere çok gitmiştik, lâkin bu yolculuk farklıydı.

Erzurum garı, nice vuslatların, hüznlerin, sevinçlerin harman olduğu iki katlı, kesme taşlı tarihi mekan. Sanki şehrin bağrına bağdaş kurmuş baba gibi duruyor. Yaklaşık yarım saattir gardayız. Kars'tan gelip Ankara'ya gidecek olan Doğu Ekspresini bekliyoruz. Bizim gibi onlarca insanda oradalar. Kimi çuvalını, kimi bavulunu, kimi ise çocuğunun elini tutmuş sağa sola koşuşturma içindeler. Babam biletimizi almıştı. Heyecanıma tarif mümkün değildi. Kalbim küt küt atıyor. İkide bir tuvalete gidiyorum. Babam fark etmiş olacak ki ;

-Biletimizi yataklısından aldım. Yorulduğunda rahatça uyuyasın dedi.

Şaşkın ve heyecanlı bir şekilde babamın yüzüne bakarak;

-Hı hı dedim.

Tren, kulakları tırmalayan düdüğü ile geldiğini müjdeliyordu. Karnım acıkmıştı. Babama söylediğimde trende lokantanın olduğunu, orada yiyebileceğimizi söyledi. O andan beri karnıma ağrılar girmişti. Yürüyen lokanta, düşününce gülesim geldi. Tren gara yanaşmıştı. Ön lokomotifin raylarda çıkarttığı gıcırta artık fren yapıp durduğunu gösteriyordu. En önde kamartlar, arkadan yolcular inmişti. Gidecekler kendi kamara-larına binmek üzere hazırlık yapıyorlardı.

Uzun ve keyifli yolculuktu bana göre. Babama sorduğum "Şura nere bura nere" sorularından bıkmış olacak ki, son dört saati uyuyarak geçirmişti.

Ben ise trenin geçtiği bütün güzergahları ve manzaraları kaçırmamak adına cin gibiydim.

İniş peronuna gelmiş istasyonda inmiştik. Taksiye binerek verilen adrese doğru yola çıktık. Taksici adresin Kayseri'nin organize sanayi bölgesinde olduğunu söyledi. Çok büyük fabrikaların olduğu bir yerdi. Bizi iki katlı büyük bir işyerinin önüne getirdi.

-İşte aradığınız adres burası dedi.

Babam taksicinin parasını verip teşekkür etti. Kapıda bekleyen adama selam verip adresi gösterdik.

-Burası dedi ve bizi içeri buyur etti. Büyükçe bir salonu geçip ilgili kişinin odasına gelmiştik. Süslü ve geniş bir odaydı. Babam masada oturan yaşlı ve düzgün giyimli adama Selam verip ellerinden öptü. Peşinden ben de öptüm. Misafir koltuğuna buyur etti. Bizi getirin çalışana dönerek;

- Bak bakalım misafirlerimiz ne yer ne içerler. Dedi.

Masasının üstünde duran Kur'anı Kerim dikkatimi çekti. Büyüklüğü ve kapağı dedemin okuduğu Kur'anı kerime çok benziyordu. Babam çayını içtikten sonra ayağa kalkarak, cebinden çıkardığı mendili masanın üstüne koyarken;

-Babamın size hasseten selamını ve bu emaneti getirdim dedi.

O ara mendil açıldı ve içinde ki bıyık tellerinden biri masanın üzerine düştü. Babam telaşlandı. Yüzü kıpkırmızı olmuştu. Kılı ararken eli ayağı birbirine dolandı, boncuk boncuk ter döktü.

Babamın bu arama gayreti görülmeye değermişti.

Hacı Nafiz amca, durumu izliyor ve memnun yüz ifadesiyle babama bakıyordu. Babam kılı bulup mendilin içine koydu ve yerine oturdu.

Rahatlamıştı. Hacı amca mendili dikkatlice alıp burnuna götürüp üç defa içine çekti,

kokladı.

-Bu kokuya dünyaları de-
ğişmem dedi.

Bu hareketi hatırlıyordum.
Dedemde aynısını yapmıştı.

Babam, bu seramoni sonra-
sı, Hacı amcaya dönerek;

-Babam Bu mendili Hacıma
ver ve İki yüz elli çift tosunu
trene yükleyip göndersin dedi.

Hacı amca güldü ve başını
onaylar vaziyette salladı.

Mendili babama uzattı ve

- Bunu ahretlik gardaşıma
ver ve deki; bir kıl için kendin-
den geçen ve onu bulmak için
yaş döken bir evlat yetiştirdiği
için sonsuz teşekkürler.

Ticaret erbabı insanların
olaylara bakışı, yorumu fark-
lıdır. İnsanları bakışından, ko-
nuşmasından onun nasıl birisi
olduğunu anlayışı tecrübeden
gelir. Tecrübe yaşanmışlıktır
ve çok önemlidir evlat. Bunu
babam da çok iyi bilir. Onun
sözlerini yabana atma, kendi-
ni geliştir ama geçmişini asla
unutma, Dedi.

Bir kaç yere telefon açtı.
Geleli üç gün olmuştu. Bizi en
büyük ve lüks otelde misafir
etmiş şehrin tarihi yerlerini
gezdirmişti.

Kayseri'nin hayvancılıkla
uğraşan ne kadar iş yeri ve iş
adamı varsa hepsini dolaştırdı.

Sevkiyat hazırdı. Hayvanlar
sayılıp yük trenine bindiril-
mişti. Geriye dönüş yine trenle
ve benim için yine zevkle ge-
cecekti belliydi. Yalnız kafamı

kurcalayan bu mendil ve kıl
işini anlamamıştım.

Trende vaktimiz bol olacak
babama sorarım düşüncesiyle
rahatladım.

.../...

Erzurum'da bir sabah na-
mazı

Seher vakti arnavut kaldı-
rım sokaktan camiye doğ-
ru yürümek uykulu gözlerle
nefsime zor geliyordu. Çoğu
zaman ayakta uyuya uyuya
yürürdüm. Önde dedem arka-
sında babam ve ben onu takip
ederdik. Sünneti kılıp Kamil
Hoca Efendinin tecvitli Ku-
ran tilavetiyle kendime ancak
gelirdim. Kamil Hoca aynı za-
manda Kuran kursu hocamdı.
Namazı kılıp caminin yanın-
daki sabahçı kahvesinde çay-
larımızı içtik. Tam zamanıydı.
Dedeme yarım kalan hikâyeyi
anlatmasını istedim. Hacı Na-
fiz Amca ile olan muhabbetin
derinliği nedir?

Babama cebinden çıkardığı
parayı uzattı ve dedi ki;

Git fırından lavaş, peynirci-
den de gövermiş peynir al. To-
runumun merakını giderirken
karnımızı da doyuralım.

Babam kahvaltılıkları getir-
di. İki masayı birleştirdik. Kah-
vehanedeki tanıdık dostlarla
beraber kahvaltımızı yaparken
dedem anlatmaya başladı.

-Bakın dostlar, bizler Müs-
lümanız. Allah'ın bizlere em-
rettiği birinci kural ona sahih
iman etmemiz. Sonra ahlâklı

olmamız ve akabinde ibadetler
gelmektedir. Mümin müminin
kardeşidir. Güven, kişinin önce
kendisine karşı saygısıdır. Yani
kişi önce Allah'a sonra kendi-
sine güvenecektir. Sonrası ko-
lay toplum olarak bizler birçok
değerlerimizi kaybettik.

Hani Hz. Ömer'in buyurdu-
ğu gibi "İnandığınız gibi yaşa-
mazsanız, yaşadığınız gibi ina-
nırsınız."

Maalesef bizler İslamiyet'i
eksik ve mahalli yaşıyoruz.
Müslümanın sözü senettir.
Bunu unutmamalıyız. Biz Hacı
Nafizle Medinei Münevvere'de
o güzel peygamberin huzurun-
da dünya ahret kardeş olduğu-
muz ilân ettik. Bir birimize de
"Ahretlik" deriz. Orada o gü-
zel kapıya yüzümüzü sürdük.
Onun için birbirimize işimiz
düştüğü zaman mendil içine
o yüzü temsilen dört adet kıl
koyarız. Dört rakamı Kabenin
dört yönünü temsil eder. Onu
üç defa koklamamız;

Allaha güven, peygambe-
rine itaat ve verdiğimiz söze
itimati temsil eder. Bunu gön-
lüne indirmiş birisi karşısında
bulunan kişiye yanlış yapabilir
ki mi?

Dedem anlattıkça her şey
yerli yerine oturuyordu.

Aradan bir hafta geçmişti.
Tosunları satmıştık. Hacı Na-
fiz amcanın parasını vermek
üzere babam yola koyulmuştu.

Erzurum ve dadaşlığın öze-
ti de budur.

KOPUZDAN BAĞLAMAYA "GÖNÜL DİLİMİZİN YOLDAŞI"

Gazi ÇEVİK

Tanrı kişioglunu sevgi üzere yaratıp gönlünü sevi(aşk) ile donattı. Türkçe, bütün diller arasında sevgiyi anlatan en güzel gönül dilidir, desek abartmış olmayız.

Türkçe'deki bu varsıllığın ilk çağlarda yalnızca Bilgeler ve Kamlar bilincindeydi. Oysa budun (halk), sevgi kaynaklı olan bu anlatım güzelliğinin özünü iyice kavrayamadığından kendinden

olmayanlara karşı hoşgörüsüz ve sert davranış içindeydi. İşte bu davranışın dizginlenmesi ve Türk'ün şu ıssız acunu kasıp kavurmaması için daha bağışlayıcı, daha dayançlı (sabırlı) olması gerekiyordu.

Gün oldu, o an geldi; Türk'ün gönlü, özündeki coşkun sevgiyi anlatan sözcükleri saklandığı yerden çıkaran, yürekleri coşturan ezgilerle buluştu.

Ve Tanrı Türk'e kopuzu yaratacak yeteneği verdi. Kopuz, Ozan'ın ellerinde dile geldi. Kopuz, Türk'ün toyuna, şölenine, yuğuna, kurultayına dirlik kattı. Kopuz, Türk'ün savaşında, başkaldırısında en güçlü pusat oldu. Kopuz, Türk'ün Görklü Tanrı'ya yakarışına bir içtenlik kazandırdı. Ve kopuz Türk'ün delice sevdalarına coşkunluk kattı, kara budun'dan bey'e kadar her kişi aynı coşkuyu tattı.

Türk, yeryüzünün en kutlu toprağı olan Batı Türkeli'ni (Anadoluyu) "Ebedi Yurt" edindiğinde, onun bu toprakları hak ettiği kadar hiçbir millet vatan toprağını böylesine soyluca ve böylesine eş benzeri olmayan emekle hak etmemiştir.

İşte bu öz (tin, ruh), Batı Türkeli'nde, Zeki Velî-di Togan'ın "Türklerin mûsikisi ve hikmet pîri, Göktürk zamanındaki Oğuz yabguları nezdinde bulunan Türk hâkimi" nitelikleriyle tanımladığı Dede Korkut'un kopuzu eşliğinde tüm budunun yüreğine destanlarla, türkülerle işledi.

Ve kopuz Türk'e, Altay'larda, Tanrı Dağları'nın doruklarında, Ötüken'de, Yenisey-Selenge boylarında eşlik ettiği gibi; bin yılı geçkin Batı Türkeli'nin güzelim topraklarında da özveri ve güçlü dayançla yoldaşlığını sürdürdü. Süre içinde Türk'ün sevgisi yüceldikçe telli kopuzun da telleri ikiden üçe, altıya çıktı. Kopuz'un yeni adı Bağlama oldu. Sevda türkülerine, başkaldırı deyişlerine, koşmalara, koçaklamalara, semah ezgilerine eşsizlik ve kişioglunu kendinden geçiren duygu kattı.

Türk'ün sazı bağlama, atası kopuz gibi Türk'ün yaratılana sevgisini anlatmada ezgisiyle eşlik etti. Koca Bilge Yunus'un "yaratılanı severim yaradan'dan ötürü" sözündeki sevgi, bağlama ile gönüllere işledi. Türk'ün sazının eşliğinde Kara Ozan'lar, Pir Sultan'lar, Karacaoğlan'lar, Dadaloğ-

lu, Erzurumlu Emrah, Aşık Sümmâni, Aşık Vey-sel, Aşık Daimi, Aşık Reyhani Baba, Ali Ekber Çiçek, Aşık Mahzuni, ve daha nice ozanlarla birlikte nice isimsiz sevda yürekli türkülerle Türk'ün gönlünde ölümsüzleşti.

Bağlama, kimi zaman Türk'e en kızgın, en kabına sığmadığı ve sel olup taşacağı anında bir durgunluk, bir dinginlik kazandırdı. Kimi an da kişinin kişiye kötülüğünün asla onay görmeyeceği yerde Türk'e güç verdi, Türk'ün pusatı oldu, yiğitlik koçaklamalarına bir coşku kazandırdı. Yeri geldi tüm çalgıların en beceriklisi oldu. Tıpkı sonsuza göçen Ali Ekber Çiçek'in "Haydar Haydar" deyişinde olduğu gibi, tek başına bir orkestrayı andırdı.

Türkülerin anasıdır Türk'ün sazı. O olmadan türküde ezgi, duygu olmaz. Güçlü sevgi ile donanmış olanın yüreğine işler. Hele bir de deli sevdalıysa ok gibi yaralar. O yara hem kendinden geçirir, hem de olgunlaştırır. Tanrı katında kut bulanların sevisi (aşkı), kişiden göksel bir boyuta yönelir.

Türkü; bağlamanın yoldaşlığında, sevdanın, hasretin, sılanın, özlemle bekleyişin duru, içten ve özlü anlatımıdır. Türkü, Türk'ün gönül dilinin yüreğe işleyen ezgi ile bütünleşmesidir.

Yüreği türkülerle coşmayanda beklentisiz sevgi barınmaz. Öylesinin tek istediği "her şey benim olsun"dur, bu onulmaz tutku ile yaşar ve ölür. Hem de hiç anılmamak üzere gerçekten ölür. Öyle ya gönlü boş yaşayamı nasıl anacaksınız.

Bağlamadaki ezgiyi tanımlamak, bir kalıba sokmak zordur. Bir toydaki oyun havasında mutluluk gözyaşlarının kaynağı olur. Sevgiliye söylenen türkülerle sevdayı diri kılar. Tanrı'yı anan deyişlerde kutlu dileklere kaynaklık eder. Yiğitlik

koçaklamasında yağının (düşmanın) saldırısını durduran pusat olur. Acılarda, ağıtlarda, yuğlarda kişioglunun dayancı olur. Yurt sevgisini anlatmada; gökyüzünün ve denizlerin maviliğini, dağların doruklarının özgürlüğünü, nehirde akan suyun duruluğunu, yaylalarda esen yele boyun eğmeyen kır çiçeklerinin özgün kokusunu, göklerde süzülen kartalın uçuşundaki egemenliği, bir şahinin bakışındaki keskinliğini ve bağımsızlığımızın göstergesi şanlı bayrağımızın eşsiz değerini hissettirir. Kısacası Bağlama, atası Kopuz gibi Tanrı'ya yakarışa, yüreklerde sevgiye, beyliğe, kazanılan utkuya coşkunluk-içtenlik katar.

Yüzyıllar öncesinden bağlama ile kopuzun, şu koskoca Türkeli'nin dört bir yanında aynı ezgiyi gönüllere aynı coşku ile yaşatmasına çağımızda tanık olduğumuz gibi, Türklük var oldukça da bu ortak coşku sonsuza dek yaşayacaktır.

Tıpkı 17.yy'da Aşık Ömer'in "Dedi ki yok yok" adlı türküsünün benzer gönül dili ve aynı ezgi ile 19.yy'da Erzurumlu Emrah'ın, 1960'larda Doğu Türkistan'da Uygur Türk'ü Abdurehim Ötkür'ün ve 1970'lerde Kahramanmaraşlı Kul Ahmet'in yaşattığı gibi.

Konyalı Aşık Ömer'in türkü yüreğini üç asır sonrasında Doğu Türkistan'a kadar taşıyıp yaşanan sevdalı gönüllere selam olsun. Sonsuz acunda gönülleri hoşnut, yurtları uçmağ olsun.

Türküler kadar duru, türküler kadar yüce gönüllü, türküler kadar baş eğmez duruşla yaşamak dileklerimle...

Tanrı Türk'ü korusun.

“DALGAYI DEĞİŞ MÜSLÜMAN!”

TeVhit YAZICI

Yanılmıyorsam Ocak 1998 Ramazan ayıydı. Teravih namazı için Erzurum'da Ulu Camii'nde idim. Kürsüde rahmetli Naim Hoca vardı; o güzel sesiyle vaaz ediyor, gönülleri ısıtıyordu. O gün, dönemin başbakanı da Erzurum'a gelmişti. Naim Hoca, her zamanki gibi cemaati gülümseten, samimi üslubuyla konuşmasını sürdürüyor-

du ki, bir anda caminin kapısı açıldı, başbakan içeri girdi. Cemaatin bir kısmı gözlerini merakla ona çevirdi. Kimisi boynunu uzattı, kimisi fısıldaşmaya başladı.

Tam o anda Naim Hoca kürsüden, babacan bir tavırla seslendi:

- “Ola bene bah Müslüman! Dalgayı değiş, dalgayı değiş...”

Hoca cemaati uyardı ama öyle bir üslupla uyardı ki, yüzlerde gülümseme oluştu ve herkesin dikkati yeniden vaaza döndü. Sanki diyordu ki: “Burası Allah’ın evi; burada başbakan da olsa kul kuldur, saf saftır.” O an, Naim Hoca’nın bu duruşu, caminin ruhunu iliklerinize kadar hissettiriyordu.

Geçtiğimiz günlerde bir arkadaşım, cuma namazında yaşadığı bir olayı anlattı. Hoca kürsüde vaaz veriyormuş, bir anda durup şöyle demiş:

- ‘Sayın valimiz camimize teşrif etmişlerdir. Kendilerine hoş geldiniz diyorum.’

Sonra vaaza devam etmiş.

Cami dediğimiz yer, tüm Müslümanların makamına, mevkisine, zenginliğine, diline, ırkına, rengine bakılmaksızın eşit olarak aynı safta namaz kıldıkları ‘Allah’ın evi’ değil miydi? Bu olay, işte o kutsal mekânda yaşanıyordu. Ama açıkçası, bu tür şeyleri ilk defa duymuyordum. Yani, duyunca çok da şaşırmadım. Ama içimde bir yerlere takıldı bu mesele... Rahmetli Naim Hoca’nın yıllar önceki o duruşuyla, bugünkü bazı hocaların davranışları arasındaki uçurum gibi fark... Naim Hoca, başbakanı bile cemaatin gözünde sıradan bir kul gibi görüp “Dalgayı değiş” derken, bugünkü valiyeye, vekile, kaymakama selam gönderiyor. Hangisi daha doğru?

Naim Hoca’nın tavrı mı caminin o eşitlik kokan, insanı titreten ruhuna daha uygundu, yoksa bugünkü bazı hocaların nezaket adı altında yaptıkları mı daha makul bir hareketti? İslam’da cami, sadece dört duvarla çevrili bir ibadet mekânı değil, aynı zamanda bir semboldür. Hani Hz. Ebubekir’in halife olduğu dönemde bir köleyle yan yana saf tuttuğu, Hz. Ömer’in “Adalet mülkün temelidir” diyerek zenginle fakiri aynı terazide tarttığı, Hz. Ali’nin “İnsanlar ya dinde kardeşindir ya da yaratılıştan eşitin” dediği kutsal alanın adıdır. Naim Hoca, sanki bu mirası korumak istercesine, cemaatin gözünü dünyevi ma-

kamlardan çekip Allah’a çevirmişti. “Başbakan gelmiş, ne gam!” der gibi, ibadetin özünü hatırlatmıştı. Bugün ise, belki samimi bir misafirperverlikle, belki de toplumun alışkanlıklarına uyarak, makam sahiplerine selam gönderiliyor. Bu selamlar, caminin o saf, tertemiz havasını gölgelemiyor mu? İnsanın aklına takılıyor işte: Bu bir nezaket mi, yoksa ibadetin ruhunu zedeleyen bir alışkanlık mı?

Bir Ramazan ayında Veli Velioglu Hoca’nın yerel bir televizyon kanalında katıldığı bir programı seyretmiştim. Kendisine bir soru sorulmuştu:

- “Erzurum’daki yaşamı eskiyle karşılaştırır mısınız?”

Hoca, o içten, dobra üslubuyla cevap vermişti:

- “Valla eskiden Erzurum’da bu kadar çok namaz kılan yoktu. Ama o zamanlar yalan dolan da bu kadar çok değildi.”

Bu sözler, adeta bir tokat gibiydi. Hoca aslında şunu demek istiyordu: Kıldığımız namaz, tuttuğumuz oruç, okuduğumuz Kur’an bizi kötü işlerden alkoymamış. Evet, camiler dolup taşıyor, namaz kılanların sayısı artmış; ama bir yandan da yalan, riya, dedikodu, haksızlık çoğalmış. Müslümanlığı sadece ibadet yönüyle almışız elimize, şeklen uygulamışız. Halbuki ibadetin bir de ‘ahlâk’ boyutu var. Hem de öyle bir ahlak ki, beş vakitle sınırlı değil, 24 saat boyu farz olan bir duruş.

Peki, bu ahlak dinde tam olarak neyi ifade ediyor? Kur’an’da, “Namaz insanı kötülüklerden alıkoyar” (Ankebut, 45) deniyor. Namaz seni değiştirmiyorsa, ruhunu arındırmıyorsa, o namaz ne kadar namaz? Oruç da öyle değil mi? Aç kalmak değil mesele; sabrı, şükürü, nefsi terbiye etmeyi öğrenmek. Kur’an okumak, sadece harfleri telaffuz etmek değil; onun ahlakını, adaletini, merhametini hayatına yansıtmak. Hacca gitmek, sadece Kâbe’yi tavaf etmek değil; o kutlu yolculuğun sana tevazuyu, kardeşliği, eşitliği

öğretmesi demek.

Din, bize sadece ibadet değil, bir yaşam biçimi sunuyor. Hz. Peygamber'in "Ben güzel ahlakı tamamlamak için gönderildim" sözü, her şeyi özetlemiyor mu? İbadet, ahlakla birleşmezse, ne namaz, ne oruç, ne Kur'an, ne hac tam anlamıyla yerine ulaşır.

Ama şimdilerde şu şekilde yanlış bir anlayış oluşmuş: "Namaz kılıyorsun, oruç tutuyorsun, Kur'an okuyorsun, hacca gidiyorsun, tamamdır, cenneti garantiledin." Peki, ya ahlakın nerede? Yere çöp atıyorsun, balkondan halı silkeliyorsun, umumi tuvaleti kirli bırakıyorsun... Trafikte yol vermemek için klakson çalıp bağıırıyorsun, ağzından kötü söz eksik olmuyorsa... Komşun senden şikâyetçiyse, iş arkadaşın "Bu adamla çalışılmaz" diyorsa...

Namaz kılıyorsun, ama komşun açken sen tok yatıyorsun, o namaz seni ne kadar kılmış?

Oruç tutuyorsun, ama gün boyu dedikodu yapıyorsun, o oruç seni ne kadar tutmuş?

Kur'an okuyorsun, ama yalan söylüyorsun, o

Kur'an sende ne kadar okunmuş? Hacca gidiyorsun, ama kibirle dolaşıyorsun, o hac seninle ne kadar gelmiş? Hatim okuyorsun, ama hayatında adalet, merhamet, tevazu yoksa, o hatimler seni ne kadar hatmetmiş? Kısacası, 'ahlâk'ında sorun varsa, kusura bakma ey 'Müslüman!' Sen sadece namaz kılıyorsun, ama namaz seni kılmalı. Sen sadece oruç tutuyorsun, ama oruç da seni tutmalı. Sen sadece Kur'an okuyorsun, ama Kur'an sende okunmalı. Sen sadece hacca gidiyorsun, ama haccın da seninle gelmeli, seninle gezmeli.

Naim Hoca'nın "Dalgayı değiş" sözü, belki de bu ahlak meselesine bir işaret. İbadetin şekli değil, ruhu önemliydi onun için. O sözüyle aslında şunu diyordu: "Yönünü kalabalıklardan Hakk'a, gösteriştten sadeliğe, şekilden öze çevir." Mesele camiye kimin geldiği değil, o camiden kimin neyle çıktığıdır. Eğer camiden kalbi arınmış, ruhu tazelenmiş biri olarak çıkmıyorsun, orada geçirdiğin vakti bir daha düşünmelisin. Naim Hoca'nın o kıymetli sözü, hâlâ kulaklarımızda yankılanıyor: "Dalgayı değiş Müslüman!" Ruhu şad, makamı âli olsun.

KAOS TEORİSİNİN YÖNETİM PRATİKLERİ

☞ Murat ŞENGÖZ

Giriş

Kaos teorisi, doğadaki düzensizlik ve belirsizlikleri anlamaya çalışan matematiksel bir disiplindir. Bu teoriye göre, karmaşık sistemlerdeki küçük değişiklikler büyük ve tahmin edilemeyen sonuçlara yol açar.

Bu yönüyle kaos teorisi, doğadaki karmaşıklığı ve belirsizliği anlamaya yönelik bir çerçeve sunar. Kaos teorisine göre, bir sistem içindeki küçük bir değişiklik veya olayın sistemin bütününde büyük ve tahmin edilemeyen sonuçlara

yol açabileceğini vurgular. Bu bakımdan kaos teorisi, metaforik olarak, bir zincirin kuvveti, ancak en zayıf halkasının gücü nispetindedir, önermesinden hareketle herhangi bir sistemin mukavemet ve dengesinin sahip olduğu hassas bağıntı-

lara atıf yapar. Bu anlayış, sistemlerin genel davranışlarını anlamak ve tahmin etmek için önemli bir kavramsal çerçeve sunar. Bu bakımdan herhangi bir sistemi anlamak için, sistemin ayrıntı ve hassasiyetleriyle birlikte dikkate alınması kritik önem taşır. Nitekim günümüzde artan rekabet, hızla gerçekleşen teknolojik değişim ve gelişmeler, olası çevresel baskılar ve sosyal beklentiler gibi faktörler işletmeleri çok daha karmaşık ve belirsiz ortamlarda faaliyet göstermeye zorlamaktadır. Bu durumda, organizasyonların varlıklarını muhafaza ve devam ettirebilmeleri için geniş bir perspektif ve ölçekte bir durumsal farkındalıkla, uzun vadeli ve stratejik bir paradigmaya sahip olmaları bir zorunluluk olarak kendini göstermektedir. Bu noktada kaos teorisi, organizasyonların bileşenlerini ve böylelikle kritik husus ve hassasiyetlerini anlamak noktasında sunduğu paradigmatik avantajlar nispetinde, organizasyonların varlıklarını devam ettirebilme, tutunabilme ve başarılı olabilmeye potansiyellerine katkı sunar. Çünkü günümüz iş dünyasında, işletmeler sürekli değişen koşullara uyum sağlamak zorundadırlar. Bu noktada kaos teorisi, sahip olduğu fikri arka planı marifetiyle, organizasyonların bu değişkenlikle başa çıkabilmelerine ve varlıklarını devam ettirebilmelerine hizmet eder. Nitekim günümüzde organizasyonların çevresel,

ekonomik ve sosyal boyutları dikkate almadan, sadece kâr odaklı yaklaşımlarla uzun vadeli başarıları yakalamaları ve sürdürülebilmeleri mümkün değildir. Bu bakımdan kaos teorisi, organizasyonların çevresel farkındalıklarını geliştirebilmeleri ve böylece gelişmelere adapte olabilmeleri noktasında da bazı avantajlar sunar. Bu noktada kaos teorisi ve yönetimde sürdürülebilirlik, günümüz işletmeleri için önemli ve karmaşık bir bağlam oluşturmaktadır. İşletmeler, artan rekabet, teknolojik değişimler, çevresel baskılar ve sosyal beklentiler gibi faktörlerle karşı karşıya kaldıkça, giderek karmaşık ve belirsiz bir iş ortamında faaliyet göstermek zorunda kalmaktadırlar. Bu nedenle, organizasyonların sadece kısa vadeli hedeflere odaklanması yetersiz kalmakta ve uzun vadeli sürdürülebilirlik için stratejik bir yaklaşım benimsemeleri gerekmektedir. Bu noktada, kaos teorisi işletmelere, karmaşık ve belirsiz ortamlarda başarılı olabilmeleri için önemli fırsatlar sunar. Bu bağlamda kaos teorisi, organizasyonların değişen koşullara uyum sağlamalarına yardımcı olabilecek düşünce araçları sunar. Çünkü günümüz iş dünyasında, organizasyonların sürekli olarak değişen pazar koşullarına uyum sağlamaları kritik öneme sahiptir ve kaos teorisi, bu değişkenlikle başa çıkabilme konusunda önemli bir rol oynar. Bu noktada kaos teori,

sistemler arası etkileşimleri derinlemesine analiz ederek, organizasyonların pazar koşullarına uyum sağlamalarına ve rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olur. Yukarıda izah edilen hususlar nispetinde bu makalede, kaos teorisi fikrinin yönetim pratikleri bağlamında yönetimde sürdürülebilirlik ve belirsizliklerle mücadele noktasındaki katkılarına dair bir inceleme gerçekleştirilmekte ve kaos teorisi fikrinin işletmelere nasıl rehberlik edebileceği ele alınmaktadır.

Kaos Teorisi

Kaotik dinamiklerin keşfi, Edward Lorenz'in 1960'larda hava durumu tahminlerinde kullandığı bir modeli incelediği sırada başlar. Lorenz, basit bir hava durumu modelindeki denklemleri simüle ederken, başlangıç koşullarında yapılan küçük bir değişikliğin, hava durumu sonuçları üzerinde beklenmedik ve büyük bir etkiye sahip olduğunu fark eder (Lorenz, 1963: 130-141). Bu keşif, "kelebek etkisi" olarak adlandırılan bir fenomenin keşfine yol açar. Bu keşif, karmaşık sistemlerin belirsizliklerle ve hassas bağımlılıklarla nasıl etkileşime girebileceğini gösterir ve bir sistemdeki küçük değişikliklerin zamanla büyük sonuçlara yol açabileceği fikrine dayanır (Garcia ve Martinez, 2023: 78-94). Bu bakımdan Lorenz'in çalışması, kaos teorisinin başlangıç noktası olarak kabul edilir. Ancak, kaos teorisi alanındaki

gelişmeler bununla sınırlı kalmaz (Gleick, 1987). 1970'lerde ve 1980'lerde, matematikçiler ve fizikçiler kaos teorisini daha derinlemesine incelemeye başladılar. Bu dönemde, kaotik sistemlerin matematiksel modelleri ve analiz teknikleri geliştirilir. Bu kapsamda Mandelbrot'un fraktal geometri çalışmaları, kaos teorisinin görsel bir anlayışını sağlar ve karmaşık yapıların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunur (Mandelbrot, 1982). Böylece, kaos teorisinin diğer bilim ve mühendislik alanlarına da yayılmasıyla birlikte, biyoloji, kimya, ekonomi ve sosyal bilimlerde kaotik sistemlerin incelenmesi neticesinde bu kapsamda külliyatlı bir bilgi müktesebatı oluşur (Strogatz, 2014). Bu alanlarda yapılan araştırmalar, kaosun sadece hava durumu gibi doğa olaylarında değil, aynı zamanda biyolojik organizmalarda, ekonomik piyasalarda ve toplumsal etkileşimlerde de önemli bir rol oynadığını gösterir. Nitekim kaos teorisi, sistemlerin yapısını, davranışlarını ve etkileşimlerini anlamaya odaklanan kapsamlı bir disiplindir (Gleick, 1987; Helbing, 2002). Bu sebeple günümüzde kaos teorisi, birçok farklı disiplinde yaygın olarak kullanılmaktadır (Tsonis, 2019). Bilim ve mühendislikte olduğu kadar sanat, felsefe ve sosyal bilimlerde de kaos teorisinin etkileri görülmektedir. Bu nedenle, kaos teorisi sadece münhasıran belirli bir bilim dalına yönelik değil,

aynı zamanda münferiden veya eklektik olarak birçok farklı bilimsel araştırmalara ve pratiklere de ilham veren geniş bir düşünce ve analiz çerçevesi sunar.

Kaos Teorisinin Formülasyonu

Kaos teorisi, belirsizlik ve karmaşıklık içeren sistemlerin davranışlarını anlamaya odaklanan bir disiplindir. Fizikte, kaos teorisi genellikle deterministik sistemlerin belirli bir düzeyde rastgelelik ve düzensizlik içerdiğini göstermek için kullanılır. Ancak kaos teorisinin temel bir formülü veya denklemi yoktur; çünkü kaos teorisi, genellikle belirli bir sistemdeki karmaşık davranışları matematiksel olarak modellemek ve analiz etmek için farklı matematiksel araçlar ve teknikler kullanır. Bu sebeple kaos teorisinin anlaşılması için belirli bir formülden ziyade, bir sistemdeki kaotik hassas davranışları belirlemek ve açıklamak için sıklıkla kullanılan bazı kavramlar ve tekniklerden bahsetmek mümkündür. Bu noktada kaos teorisine atıfla zikredilen başlıca kavramlaştırmalar aşağıda sunulmaktadır: Doğrusal Olmayan Dinamikler ve Hassa Bağımlılık: Kaotik sistemler genellikle doğrusal olmayan diferansiyel denklemlerle tanımlanır. Bu denklemler, sistemin girişimlerine veya başlangıç koşullarına bağlı olarak tahmin edilemeyen sonuçlar üretebilir (Strogatz, 1994; Ott, 2002).

Bu nedenle kaotik sistemler, elbette bahse konu sistemlerin mahiyet ve dinamiklerine bağlı olarak başlangıç koşullarındaki küçük değişikliklerin bile sonuçlar üzerinde önemli etkilere neden olabileceğine vurgu yapar. Bu durum, bir yönüyle anlaşılabilirliği açısından Şekil-1'de olduğu gibi tasvir edildiği üzere, "kelebek etkisi" olarak da adlandırılır ve bu kapsamda sisteme dair yapılan uzun vadeli tahminlerin güvenilirliğini sınırlar (Lorenz, 1963: 130-141).

Kaos Teorisinin Newton Fiziği ve Kuantum Teorisi ile Mukayesesi

Kaos teorisi bir yönüyle, Newton fiziği ve kuantum mekaniği gibi temel fizik teorileriyle ilişkilidir, ancak bu ilişki genellikle paradoksal veya karmaşıktır. Newton fiziği, klasik mekanik alanında hareketin nedenlerini ve sonuçlarını açıklamak için kullanılır. Kaos teorisi ise bazen sıradan diferansiyel denklemlerle modelenebilen sistemlerdeki karmaşık davranışları inceler. Kaos teorisi, deterministik sistemlerdeki küçük başlangıç koşullarındaki hassaslık ve belirsizlik gibi kavramlarla, Newton fiziğinin deterministik görüşüne meydan okur. Yani, bir sistemin başlangıç koşullarındaki çok küçük bir değişiklik bile zamanla büyük sonuçlara yol açabilir (Johnson ve Williams, 2023: 32-47). Kaos teorisi ile belirsizlik ilkesi ve kuantum sü-

perpozisyonu arasında da bazı ilişkiler bulunmaktadır, ancak doğrudan bir bağlantıdan ziyade konular arasında birçok benzerlik ve paralellik vardır. Kuantum fiziğinde, Werner Heisenberg'in öne sürdüğü belirsizlik ilkesi, bir parçacığın aynı anda hem konumunun hem de momentumunun tam olarak belirlenemeyeceğini ifade eder. Bu ilke, bir parçacığın belirli özelliklerinin aynı anda kesin bir şekilde ölçülemeyeceğini belirtir. Benzer şekilde, kaos teorisi de belirsizlik ve tahmin edilemeyen sonuçlarla ilgilidir. Küçük bir değişiklik, belirsizlik ilkesinde olduğu gibi, sistemin davranışında büyük ve öngörülemeyen sonuçlara yol açabilir. Ayrıca kuantum fiziğinde, süperpozisyon, bir parçacığın birden fazla durumda (örneğin, aynı anda hem spin yukarı hem de spin aşağı) olabileceğini ifade eder. Kaos teorisinde ise, sistemlerde görülen karmaşık ve belirsiz davranışlar, birden fazla durumun etkileşimi ve karmaşık ilişkilerle açıklanır. Bu açıdan, kaos teorisi ve kuantum süperpozisyonu arasında sistemlerin çoklu durumlarının etkileşimleri üzerine benzerlikler bulunabilir. Ancak, belirtmek gerekir ki, kaos teorisi klasik fizik sistemlerini incelerken, kuantum fiziği atomaltı parçacıkların davranışlarını inceleyerek farklı bir düzeyde çalışır ve kuantum mekaniği, atomaltı parçacıkların davranışlarını ve etkileşimlerini tanımlar. Dolayısıyla, kaos teorisi

ile kuantum mekaniği arasında doğrudan bir ilişki olmasa da, her ikisi de belirsizlik ve karmaşıklıkla ilgili farklı yönleri ele alır (Mitchell, 2009). Bu bahiste özetle denilebilir ki hem kuantum fiziğinin, hem de kaos teorisinin ziyadesiyle belirsizlik ilkesi üzerinden fikri arka plan olarak birbirleriyle benzerlik gösterdikleri ifade edilebilir. Bu noktada bazı çalışmalar, kaotik sistemlerin kuantum mekaniği prensipleriyle de açıklanabileceğini öne sürmektedir. Özellikle, kuantum kaosu adı verilen bir alan, kuantum sistemlerdeki kaotik davranışları inceler. Bununla birlikte, genellikle kuantum sistemlerin mikroskobik ölçekte ve belirli koşullar altında kaotik davranışlar gösterdiği kabul edilir. Ancak, bu karmaşıklık klasik kaosu tamamen aynı olmadığı bir şekilde tanımlanır ve kuantum dünyasındaki belirsizliklerle ilgili daha özgül prensipleri içerir. Kısacası, kaos teorisi, hem klasik hem de kuantum dünyasındaki belirsizlik, kaos ve determinizm gibi kavramları inceler. Bu teoriler arasındaki ilişki, fiziksel sistemlerin doğası hakkındaki daha derin bir anlayışın peşinde olan araştırmacılar için ilgi çekicidir, ancak henüz tam olarak anlaşılmamış veya kesin olarak tanımlanmamıştır (Garcia ve Martinez, 2023: 78-94).

Kaos Teorisinin Diğer Disiplinlerle İlişkisi

Kaos teorisi, belirli fiziksel

sistemlerin karmaşık davranışlarını incelemek için kullanılır. Özellikle dinamik sistemler teorisi içinde ele alınır ve klasik mekanik, termodinamik ve istatistikselmekanik'in bazı konularını kapsar (Helbing, 1982). Bu noktada kaos teorisi, birçok farklı disiplinle ilişkilidir ve geniş bir etki alanına sahiptir. Nitekim ilkin kaos teorisinden, hava durumu tahmini ve iklim modellerinin oluşturulmasında istifade edilmiştir. Bu bağlamda hava sistemindeki karmaşık etkileşimleri anlamak ve doğru tahminler yapmak için kaos teorisi ve dinamik sistemlerin prensipleri kullanılır (Devaney, 1989). Ayrıca biyolojik sistemlerdeki karmaşık etkileşimleri ve popülasyon dinamiklerini anlamak için kaos teorisine müracaat edilir (May, 1976: 459-467). Bununla beraber ekosistemlerdeki belirsizlikler ve çeşitlilik gibi konular da kaos teorisinin ilgisini çeker. Diğer taraftan finansal piyasalardaki dalgalanmalarını ve riskleri anlamak için de kaos teorisinden istifade edilir (Lux, ve Marchesi, 2000: 675-702). Bunlara ilave olarak kaos teorisi, toplumsal sistemlerin dinamiklerini anlamak için de kullanılır. Toplumsal değişim, iletişim ağları, politik davranışlar gibi karmaşık sistemlerin analizinde ve modellemesinde kaos teorisi fikri önemli bir rol oynar. Kaos teorisinden, bilgisayar bilimindeki algoritmaların ve veri yapılarının analizinde ve tasarımı da istifade

edilir. Bu bağlamda kaos teorisi özellikle rastgele sayı üretimi, veri sıkıştırma ve kriptografi gibi alanlarda önemli avantajlar sağlar (Castellano, vd., 2009: 591). Tüm bu örnekler ve disiplinler arası ilişkiler, kaos teorisinin geniş bir etki alanına sahip olduğunu göstermektedir. Kaos teorisi, karmaşık sistemlerin anlaşılması ve modellemesi için güçlü bir araçtır ve birçok farklı alanda uygulanabilir.

Kaos Teorisinin Yönetim Pratiklerine Katkısı

Kaos teorisi temelli yönetim modelleri, organizasyonların değişen koşullara daha etkili bir şekilde yanıt verir. Bu modeller, organizasyonların adaptif kapasitelerini artırabilir ve uzun vadeli sürdürülebilirliklerini güçlendirebilir (Mintzberg, 1994; Uhl-Bien et al., 2007: 298-318). Özellikle, kaos teorisi marifetiyle üretilen modellerden istifade ederek, organizasyonlar belirsizliklerle daha kolay başa çıkabilir ve hızla değişen koşullara uyum sağlayabilirler. Bu noktada kaos teorisi, organizasyonların stratejik planlama süreçlerini optimize eder ve riskleri en aza indirir. Ancak, bu modellerin uygulanması genellikle zorluklarla doludur, çünkü organizasyonlar bu kapsamda mevcut yapılarını ve iş süreçlerini değiştirmek ve yeni bir bakış açısı benimsemek zorunda kalır. Bu da ciddi bir dönüşüm süreci gerektirir. Kaos teorisi temelli yönetim modellerinin

başarılı bir şekilde uygulanması için organizasyonların liderlik, kültür ve organizasyonel yapı gibi faktörleri dikkate alması önemlidir (Wheatley, 1992). Bu modeller, organizasyonların iç ve dış etkenlere karşı daha dirençli hale gelir ve böylelikle belirsizliklerle başa çıkarak adaptasyon kabiliyetlerini ve esnekliklerini artırarak sürdürülebilirlik çabalarını geliştirir ve rekabet avantajı elde etmelerine yardımcı olur (Wheatley, 1999). Bu kapsamda kaos teorisi temelli yönetim modelleri, organizasyonların değişen koşullara uyum sağlama ve rekabet avantajı elde etme yeteneklerini artırır. Özellikle, bu modellerin daha geniş bir şekilde kabul görmesi ve uygulanmasıyla birlikte, organizasyonlar daha etkili ve sürdürülebilir bir şekilde faaliyet gösterir. Bu modeller, organizasyonların karmaşık sistemleri daha iyi anlamalarını ve yönetmelerini sağlar. Kaos teorisi temelli yönetim modelleri, organizasyonların pazar değişimlerine daha hızlı tepki verir ve rekabet avantajı elde etmelerine olanak tanır. Ancak, bu tür modellerin geliştirilmesi ve uygulanması için daha fazla araştırma ve geliştirme gerekebilir. Gelecekte, organizasyonların bu modellere olan talebi arttıkça, kaos teorisi temelli yönetim modellerinin daha yaygın olarak kullanılması ve organizasyonların başarılarını artırması beklenir (Lewin, 1993; Smith ve Johnson, 2023b: 256-

270). Son yıllarda, kaos teorisi, yönetim bilimlerinde giderek artan bir ilgi ve öneme sahiptir. Bu teori, özellikle karmaşık ve belirsiz ortamlarda organizasyonların nasıl işlediğini anlamaya yönelik derinlemesine bir perspektif sunar. Nitekim kaos teorisi, sistemlerin doğası üzerine odaklanır ve belirsizlik, düzensizlik ve etkileşim gibi faktörlerin organizasyonel davranışı nasıl etkilediğini inceler (Kauffman, 1993). Bu teori, karmaşık sistemlerin çeşitli bileşenleri arasındaki ilişkilerin ağ yapısını vurgular ve bu ilişkilerin tahmin edilemezlik, adaptasyon ve yenilik üzerindeki etkilerini analiz eder. Kaos teorisinin merkezinde, doğrusal olmayan dinamikler, yükselen desenler, ağ etkileri ve adaptif davranış gibi kavramlar bulunur. Nitekim yönetim bilimleri, tabiatı gereği her biri kendi ölçek ve nispetinde birer sosyal teknik ve dinamik sistemleri ihtiva eden organizasyonların etkin bir şekilde yönetilmesi ve yönlendirilmesiyle ilgilenen geniş bir disiplindir ve kaos teorisi fikri, bu alanda yönetim pratiklerine çeşitli hususlarda önemli katkılar sağlar (Anderson, 1999).

Kriz Yönetimi ve Sürdürülebilirlik

Kaos teorisi, kriz durumlarında organizasyonların nasıl davranması gerektiği konusunda önemli bir kılavuz sağlar. Kriz anlarında, organizasyonlar genellikle karmaşık ve be-

lirsiz bir çevreyle karşı karşıya kalır. Bu teori, bu tür durumlarla başa çıkma stratejilerini anlamaya yardımcı olabilir (Waldrop, 1992). Ayrıca kaos teorisi, organizasyonların sürdürülebilirlik çabalarını destekleyebilir. Sistemik bir yaklaşım benimsenerek, işletmeler çevresel, ekonomik ve sosyal boyutları dikkate alarak daha bütüncül sürdürülebilirlik stratejileri geliştirebilirler (Sterling ve Scott, 2011). Bu stratejiler, organizasyonların sadece kısa vadeli kâr hedeflerine değil, aynı zamanda uzun vadeli toplumsal ve çevresel etkilerine de odaklanmalarını sağlar (Elkington, 1998). Kaos teorisi, organizasyonların sürdürülebilirlik çabalarını optimize etmelerine ve farklı paydaşların beklentilerini dengelemelerine yardımcı olabilir. Ancak, sürdürülebilirlik çabaları genellikle karmaşık ve çok boyutludur. İşletmeler, farklı paydaşların çıkarlarını dengelemek ve sürdürülebilirlik stratejilerini operasyonel düzeyde uygulamak konusunda zorluklarla karşılaşabilirler. Bu nedenle, organizasyonların sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşabilmek için kapsamlı bir yaklaşım benimsemeleri ve uzun vadeli bir perspektifle düşünmeleri önemlidir (Holling, 2001: 390-405). Yönetimde belirsizliklerle mücadele etmek ve sürdürülebilirlik, günümüz işletmeleri için kritik öneme sahip temel kavramlardır. Gelişen teknoloji, artan rekabet, ekonomik değişkenlikler ve

çevresel zorluklar gibi faktörler, organizasyonların iş dünyasında karşılaştığı belirsizlikleri artırmaktadır. Literatürde yapılan araştırmalar, bu belirsizliklerin organizasyonların performansını etkilediğini ve sürdürülebilirlik açısından önemli bir faktör olduğunu göstermektedir (Taleb, 2013). Bu bağlamda, organizasyonların belirsizlikleri anlama ve yönetme becerilerini geliştirmeleri gerekmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı, organizasyonların sadece ekonomik değil, aynı zamanda çevresel ve sosyal etkileri de dikkate alarak faaliyet göstermelerini gerektirir. Bu noktada, organizasyonların çeşitlilik, şeffaflık ve etik değerlere dayalı sürdürülebilirlik stratejileri benimsemeleri önemlidir.

İnovasyon ve Yenilik

Kaos teorisi, organizasyonlarda inovasyon ve yenilik süreçlerini teşvik etmek için önemli bir çerçeve sunar. Karmaşık sistemlerin dinamiklerini anlamak, organizasyonların rekabet avantajı elde etmek için nasıl yenilik yapabileceğini keşfetmelerine yardımcı olabilir. Özellikle, kaos teorisinin organizasyonlara sağladığı değer, değişken ve belirsiz ortamlarda nasıl hareket edileceğine dair bir rehberlik sağlamasıdır. Kaos teorisi, beklenmeyen değişimleri ve düzensizlikleri anlamaya ve hatta bu kaotik durumlardan fayda sağlamaya odaklanır. Bu bağlamda, or-

ganizasyonlar, kaos teorisinin ilkelerini uygulayarak sürekli olarak değişen pazar koşullarına ve müşteri ihtiyaçlarına uyum sağlayabilirler. İnovasyon ve yenilik, organizasyonların rekabet edebilir kalmasını sağlayan önemli unsurlardır. Kaos teorisi, bu süreçlerin yönetiminde organizasyonlara bir rehberlik sunar. Çünkü kaos teorisi, değişkenlik ve karmaşıklıkla başa çıkmanın yollarını araştırırken, organizasyonların yenilik yapma ve rekabet avantajı elde etme becerilerini artırabilir. Bu çerçevede, organizasyonlar, kaos teorisinin prensiplerini anlayarak ve uygulayarak, sürekli olarak değişen koşullara uyum sağlayabilir ve hatta bu değişimleri kendi lehlerine kullanabilirler. Bununla birlikte, kaos teorisinin organizasyonlara sunduğu değeri anlamak ve uygulamak, bazı zorlukları da beraberinde getirebilir. Özellikle, kaos teorisinin ilkelerini organizasyonel süreçlere entegre etmek ve personelin bu yeni yaklaşımı benimsemesini sağlamak, zaman alabilir ve çaba gerektirebilir. Ancak, bu çabanın karşılığında organizasyonlar, daha esnek, yenilikçi ve rekabetçi hale gelebilirler. Bu nedenle, organizasyonların kaos teorisini inovasyon ve yenilik süreçlerinde kullanmaları, uzun vadeli başarıları için önemli bir adım olabilir.

0 530 959 90 78

ilterisajans@gmail.com

@ilterisajans